

Factors Affecting Creativity and Innovation and its Role in Entrepreneurship in Rural Settlements of Doshman Ziari District, Mamasani County

Ali Shamsoddini

Assistant Professor of Geography, Shi.C, Islamic Azad University, Shiraz, Iran

E-mail: Ali.shamsoddini@iau.ac.ir

How to Cite: Shamsoddini, A. (2026). Factors Affecting Creativity and Innovation and its Role in Entrepreneurship in Rural Settlements of Doshman Ziari District, Mamasani County. *Geography and Development*, 23 (81), 1-30.

DOI: <http://dx.doi.org/10.22111/GDIJ.2025.47462.3604>

Received:

12 December 2024

Received in revised form:

15 May 2025

Accepted:

14 June 2025

Published online:

2 January 2026

ABSTRACT

Entrepreneurship is one of the important economic approaches in rural areas. The realization and implementation of this approach in rural areas requires different infrastructures and factors, including creativity and innovation. In order to improve creativity and innovation in rural areas, different factors should be identified and planned accordingly. The purpose of this research is to study and analyze the effective factors in improving creativity and innovation in entrepreneurship in the rural settlements of Mamsani county in Doshmen Ziari sector. The research method is descriptive-analytical and based on data collection through survey method. The data collection tool was a researcher-made questionnaire. The validity of the questionnaire was confirmed through the elite community and its reliability was also confirmed using Cronbach's coefficient greater than 0.70. The statistical population of the research was made up of rural residents, which were equal to 7702 people. Based on Cochran's formula, the sample size was determined to be 366 people. The result of the test showed that the indicators of rural entrepreneurship at the level of less than 0.05 and with an average of 2.759 were inappropriate. Also, 19 factors are known to be effective in creativity and innovation, in four major factors including empowerment and improvement of social capital (28.786 percent), legislation (19.712 percent), infrastructure (13.744 percent), and financial credits (518.51 percent). 8 percent) are categorized. The result of structural equation modeling showed that creativity and innovation factors can be effective in rural entrepreneurship with an explanation of 0.69 (equivalent to 69% of the variance). According to the results of the model, the most effective is related to the participation and group activities of the villagers with an explanation of 0.87. In general, creativity and innovation are effective in rural entrepreneurship and changing the existing situation, and operational planning should be emphasized in this field.

Keywords:

Entrepreneurship,
Talent,
Innovation and creativity,
Rural areas.

© the Author(s).

Publisher: University of Sistan and Baluchestan

1. Introduction

As the smallest residential unit, villages are of special importance. Therefore, trying to reduce the issues and problems of these settlements and their proper establishment in the development cycle requires special attention. Today, paying attention to the spirit of entrepreneurship among villagers is considered one of the most important solutions for rural development. Although entrepreneurship is not the only way to create employment and increase the income of rural people, it is definitely the best and most productive way. Different platforms and factors should be used to improve entrepreneurship. One of the important indicators in the direction of rural entrepreneurship is creativity and innovation that various factors are involved in this field. In other words, creativity and innovation depend on the promotion of various economic, social, infrastructural, managerial, etc. factors. A better understanding of these factors can provide a platform for the development of

entrepreneurship. The purpose of this research is to identify and analyze the effective factors in improving creativity and innovation in entrepreneurship in rural settlements, which was conducted as a case study in Doshmen Ziyari district of Mamsani city. In line with the stated goal, the main question of the research is proposed as follows: What are the effective factors in improving creativity and innovation in entrepreneurship in rural settlements?

2. Materials and Methods

The current research is an applied research, and in terms of methodology, it is descriptive-analytical and quantitative research. This research is based on the collection of survey data. The survey data collection tool was through the questionnaire tool. Questioning was done at the individual level. The statistical population of this research is made up of rural residents. According to the latest available census statistics, the total rural population in Doshmen Ziyari section of Mamsani County was equal to 9326 people. Considering the time, place and cost limitations, the sample size was determined. First, among the 46 inhabited villages, villages with more than 50 households were selected and identified. The number of villages with more than 50 households was determined as 19 villages with a population of 7702 people. Based on Cochran's formula, the sample size was determined to be 366 people. In this research, statistical tests were used for data analysis in SPSS software and structural equation modeling in AMOS software.

3. Results and Discussion

Evaluation of rural entrepreneurship indicators

The results of the one-sample t test on the status of entrepreneurship indicators in rural settlements indicate that 17 indicators were significant at the level of less than 0.05. Examining the significance direction of these indicators using the mean difference and t-test confirms that entrepreneurship indicators include creativity with an average of 2.442, flexibility with an average of 2.694, management skills with an average of 2.527, innovation and initiative. with an average of 2.598, knowledge in the field of work techniques with an average of 2.811, competitiveness with an average of 2.836, calculated risk taking with an average of 2.756 have an average lower than the average of the test (3) and therefore it can be concluded that the status of the mentioned indicators was weak. The reasons for this can be the lack of continuous training and empowerment courses in villages, lack of attention to the diversification of rural jobs, excessive dependence on agriculture, migration of young people to urban areas, lack of financial and credit support for projects and He pointed out innovative ideas, lack of motivation of some villagers and management and infrastructure problems.

In general, it can be concluded that the status of entrepreneurship indicators was not favorable; Because the result of the evaluation of the total indicators also shows the significance of the entrepreneurship indicators at a level less than 0.05 and equal to 0.000. The average equal to (2.759) also confirms that the status of rural entrepreneurship indicators was not favorable.

Effective factors in creativity and innovation in rural entrepreneurship

Also, the results of the factor analysis showed that 19 factors are known to be effective in creativity and innovation, which are in four major factors including empowerment and improvement of social capital (28.786 percent), legislation (19.712 percent), and infrastructure (13.744 percent). and financial credits (8.518 percent) are categorized. At the level of partial factors, the factor load results show that the highest weight or factor load is related to training-promotion and workshop courses with a weight of 0.914, carrying out cooperative and group activities of villagers with a weight of 0.845, and then ease of access to the road and market It was with 0.844.

Modeling the influence of creativity and innovation factors in rural entrepreneurship

After examining the general fit of the model of the effect of factors improving creativity and innovation in entrepreneurship in rural settlements, the effect of independent variables on the dependent variable of the research was examined. The role of factors improving creativity and innovation in entrepreneurship of rural

settlements among the respondents is significant at the 99% confidence level. The critical ratio being higher than the value of 2.58 (a critical ratio higher than 2.58 indicates the significance of the effect), also indicates the significance of the effect of the independent research variable (creativity and innovation factors) on the dependent variable (rural entrepreneurship). In total, it can be said that 19 factors of creativity and innovation include privatization and assistance to the rural community, the existence and effectiveness of regulatory laws in the rural community, transparency in the rules for registering rural innovation, handing over government affairs to the villagers, reducing the cost of transporting goods. Rural, villagers' access to good internet, villagers' access to energy sources (water, electricity, gas, etc.), ease of access to roads and markets, skills training and empowerment of villagers, villagers' access to technology, support for rural society Innovative, educational-promotional and workshop courses, bank credits to support innovation, the investment process in the village, reducing taxation from rural innovation, trusting business in the rural community, carrying out cooperative and group activities of villagers, employment and encouraging the community. In order to promote innovation, the talent and creativity of the rural community are influential in the development of rural entrepreneurship.

The result of structural equation modeling showed that 19 creativity and innovation factors are effective in rural entrepreneurship. Examining the effect of 19 factors shows that the total effect value is 0.69 and in total creativity and innovation factors can explain about 69% of the variance, role-playing and positive effects in rural entrepreneurship. According to the results of the model, the most influential indicators in entrepreneurship are related to the cooperative and group activities of villagers with an explanation of 0.87. The two factors of talent and creativity of the rural community, as well as the villagers' access to energy sources (water, electricity, gas, etc.) are jointly recognized in the second place with an explanation of 0.73. In addition to this, employment and encouraging the community to promote innovation with an explanation of 0.67 and supporting the innovative rural community with an explanation of 0.56 are ranked next in terms of influence. In general, the result of the modeling shows that the indicators or factors of creativity and innovation, if they are improved and considered important and planned, can be effective in the development of entrepreneurship and foundation in rural areas.

Evaluating the significant difference of rural areas in terms of creativity and innovation factors

Each rural area has different characteristics. This difference is also possible in the field of creativity and innovation factors. Investigating the significant difference of creativity and innovation improvement factors in entrepreneurship in rural areas with the ANOVA test showed that among the rural areas studied in terms of creativity and innovation improvement factors, no significant difference was observed at the level of 0.115; Because the significance value of the test is more than 0.05 and therefore there is no significant difference in rural areas in terms of creativity and innovation and the same conditions have been observed.

4. Conclusion

Overall, the conclusion of this research confirms that creativity and innovation play an important role in entrepreneurship and changing the conditions of villages. Innovation and creativity in the countryside is the result of improving the social capital index and empowering the villagers. Also, improving infrastructure, providing financial credits, and correct implementation of laws and supervision are also effective in improving creativity and innovation. By improving creativity and innovation, one can hope for the development of entrepreneurship; Because the result of this research confirmed that promoting creativity and innovation through the investigated factors can lead to the development of entrepreneurship in rural areas. Therefore, it is suggested that the factors of creativity and innovation in the studied villages should be emphasized and adopted in order to improve each of the factors of executive-operational programs.

Keywords: Entrepreneurship, Talent, Innovation and creativity, Rural areas.

5. References

- Abbasi, S., Mirdamadi, S. M., Omidinejad, M., & Farajollahi Hosseini, S. J. (2022). Designing a Model for Ecotourism Rural Development with a Qualitative Approach. *Geography and Development*, 20(66), 131-160.
<https://doi.org/10.22111/doi:J10.22111.2022.6716>
- Ahl, H., Berglund, K., Pettersson, K., & Tillmar, M. (2023). Women's contributions to rural development: implications for entrepreneurship policy. *International Journal of Entrepreneurial Behavior & Research*.
<https://doi.org/10.1108/IJEER-11-2022-0973>
- Alipour Shoare Deghani, Z. (2015). Creativity and Its Role in Architecture. Annual Conference on Architectural, Urban Planning, and Urban Management Research.
<https://civilica.com/doc/544286/>
- Ashomre, C. (2008). Criteria for youth entrepreneurship education. Consortium for entrepreneurship education. Retrieved on 26, September, Retrieved from:
<http://www.entre-ed.org/entre/criteria.htm>.
- Bukhari, Z., Rafi, F., Nawaz, M. T., & Jamal, D. F. Q. (2017). Significance of Creativity, Innovation, and Resource-management in Entrepreneurial Ventures. *Industrial Engineering Letters*, 7(5), 37-41.
<https://www.iiste.org/Journals/index.php/IEL/article/view/38767>
- Chen, X., Wang, Y., & Li, J. (2022). Digital innovation and rural entrepreneurship: Enhancing access and capabilities in underserved regions. *Journal of Rural Studies*, 92, 58-68.
<https://doi.org/10.1016/j.jrurstud.2022.02.014>
- Deller, S., Kures, M., & Conroy, T. (2019). Rural entrepreneurship and migration. *Journal of Rural Studies*, 66, 30-42.
<https://doi.org/10.1016/j.jrurstud.2019.01.026>
- Derban Astaneh, M. R., Shayan, H., Anabestani, A. A., & Sajasi Ghidari, H. (2019). Investigating Structural Factors Influencing Innovation in Rural Entrepreneurship (Case Study: Farooj County). *Geography and Regional Development*, 17(2), 67-100.
<https://doi.org/10.22067/geography.v17i2.70282>
- Ebrahimzadeh, E., & Paydari, A. (2019). Rural Economic Development and Employment Planning Based on Drivers and Pre- and Post-Value Chains: A Case Study of Masjed-e Abu Al-Fazl Village in Iranshahr. *Geography and Development*, 17(57), 1-30
<https://doi.org/10.22111/gdj.2019.4982>
- Faggio, G., Silva, O. (2014). Self-employment and entrepreneurship in urban and rural labour markets. *Journal of Urban Economics*, 84, 67-85.
<https://doi.org/10.1016/j.jue.2014.09.001>
- Farahani, H., Rasouli Nia, Z., & Asdqy Sraskanrvd, Z. (2014). The Factors of Effective on Growth of Entrepreneurship in Rural Areas: Case of Jaber Ansar District, Abdanan. *Space Economy & Rural Development*, 3(9), 1-16.
[URL: http://serd.khu.ac.ir/article-1-2148-fa.html](http://serd.khu.ac.ir/article-1-2148-fa.html).
- Fathi, S., & Matlak, M. (2010). Theoretical Approach to Sustainable Rural Development Based on Information and Communication Technology. *Human Geography Quarterly*, 2(2), 47-66.
<https://www.sid.ir/paper/177075/fa>
- Fortunato, M. W. P. (2014). Supporting rural entrepreneurship: A review of conceptual developments from research to practice. *Community development*, 45(4), 387-408.
<https://doi.org/10.1080/15575330.2014.935795>
- Garcia, M., & Lopez, S. (2023). The role of emerging technologies in sustainable rural development: A systematic review. *Sustainability*, 15(4), 2105.
<https://doi.org/10.3390/su15042105>

- Heidari Sarban, V. (2015). Study the Factors Effective on the Success of Rural Entrepreneurs in the Rural Areas of Ardabil Province. *Geography and Development Journal*, 13(38), 151-168.
<https://doi.org/10.22111/GDIJ.2015.1937>. [In Persian]
- Hemmati, F., Salehi Noori, S., & Vakil Alraaya, Y. (2022). Identification and Prioritization of Effective Factors on Innovation in Green Entrepreneurship Projects and Green Businesses Using MADM Decision Models. *Green Management Quarterly*, 2(1), 37-52.
<https://dorl.net/dor/20.1001.1.28210050.1401.1.2.3.7>
- Heydari, G. H. (2011). Culture of Creativity and Cultural Creativity. *Initiative and Creativity in the Humanities*, 1(2), 57-88.
<https://sanad.iau.ir/Journal/ichs/Article/930820>
- Hughes, D. J., Lee, A., Tian, A. W., Newman, A., & Legood, A. (2018). Leadership, creativity, and innovation: A critical review and practical recommendations. *The Leadership Quarterly*, 29(5), 549-569.
<https://doi.org/10.1016/j.leafqua.2018.03.001>
- Jamini, D., Jamshidi, A R. (2021). Modeling the Factors Affecting the Development of Entrepreneurship Indicators in Rural Areas of Iran (Case study: Owramanat Region, Kermanshah Province), *Journal of spatial planning*, 11(3), 73-94.
<https://doi.org/10.22108/sppl.2021.128388.1576>
- Kord, B; Abtin, A. (2013). Review the Factors Affecting on Development of Rural Entrepreneurship in Sistan and Baluchestan Province (With Focus on Developing Rural Growth Centers, Developing in Formation and Communication Technologies and Empowerment of Rural Women), *Geography and Development*, 11(32), 1-16.
<https://doi.org/10.22111/gdij.2013.1160>
- Korsgaard, S., Müller, S., & Tanvig, H. W. (2015). Rural entrepreneurship or entrepreneurship in the rural—between place and space. *International Journal of Entrepreneurial Behavior & Research*, 21(1), 5-26.
<https://doi.org/10.1108/IJEER-11-2013-0205>
- Krismiyaningsih, E., Mendrofa, M. J. S., Arifianto, A., & Fahmi, F. Z. (2020). Building the resilience of rural creative entrepreneurship through leadership concept: the case of Kaliabu, Indonesia. In *IOP Conference Series: Earth and Environmental Science* (Vol. 592, No. 1, 012029). IOP Publishing.
<https://doi.org/10.1088/1755-1315/592/1/012029>
- Mirzaei Khalil, Shakoori Azam, Sepehpna Marjan, Awatfi Komal Farshad, Samian Masoud. (2023). Identifying Sustainable Rural Development Scenarios in Hamedan Province (Emphasizing Entrepreneurship and Home-Based Businesses). *Spatial Economics and Rural Development*, 12(43), 1-18.
<http://serd.khu.ac.ir/article-1-3907-fa.html>
- Mohammadi, N., & Danayifard, H. (2019). Participatory Governance Model of Renewable Energy Development in Iran: An Institutional Approach. *Strategic Studies of Public Policy (Globalization Studies)*, 9(30), 133-155.
<http://eprjournal.ir/article-1-552-fa.html>
- Muñoz, P., & Kimmitt, J. (2019). Rural entrepreneurship in place: An integrated framework. *Entrepreneurship & Regional Development*, 31(9-10), 842-873.
<https://doi.org/10.1080/08985626.2019.1609593>
- Olmo-García, F. del, Domínguez-Fabian, I., Crecente-Romero, F. J., & del Val-Núñez, M. T. (2023). Determinant factors for the development of rural. *Technological Forecasting and Social Change*, 191, 122487.
<https://doi.org/10.1016/j.techfore.2023.122487>
- Rodríguez-Rodríguez, D., Larrubia, R (2022). Protected areas and rural depopulation in Spain: a multi-stakeholder perceptual stud. *Land* 11 (3), 1–15.
<https://doi.org/10.3390/land11030384>

- Sadeqi Faezi, J., Yousefi, A., & Suleimani, M. (2011). Investigating the Impact of Knowledge Management on Innovation (Among Managers and Employees of Technology Companies Located in the Science and Technology Park of Urmia University). *Initiative and Creativity in the Human Science*, 1(3), 29-53.
<https://sanad.iau.ir/Journal/ichs/Article/930796>
- Shahbazi, H. R. (2022). Agricultural Entrepreneurship: A Strategic Approach to Rural Sustainable Development. *Geography and Human Relations Quarterly*, 5(2), 234-248.
<https://doi.org/10.22034/gahr.2022.341751.1716>
- Shamsoddini, A., & Amiri Fehlan, M. R. (2014). Analysis of Factors Related to Tourism Industry Development in Rural Areas of Mamounieh County Using SWOT Decision-Making Model. *Tourism Geography Quarterly*, 3(12), 107-126.
<https://sanad.iau.ir/Journal/gjts/Article/999655>
- Smith, L., & Anderson, R. (2021). Social and cultural factors influencing innovation adoption in rural communities. *International Journal of Innovation Management*, 25(6), 2150043.
<https://doi.org/10.1142/S1363919621500432>
- Tabiei, M., Iman, M. T., & Karimi, M. (2022). Critical Ethnographic Exploration of Water Crisis Challenges in Rural Villages of Mamasani County. *Strategic Research on Social Issues of Iran*, 10(2), 1-22.
<https://doi.org/10.22108/srsp.2021.126606.1657>
- Tabares, A., Londoño-Pineda, A., Cano, J. A., & Gómez-Montoya, R. (2022). Rural entrepreneurship: An analysis of current and emerging issues from the sustainable livelihood framework. *Economies*, 10(6), 142.
<https://doi.org/10.3390/economies10060142>
- Torkashvand, Z., Heydarian, A., & Faraji Sabokbar, H. (2023). Analysis of Entrepreneurial Opportunity Recognition Factors in Rural Areas from the Perspective of Afghan Migrants (Case Study: Varamin County). *Spatial Economics and Rural Development*, 12(43), 115-130.
<http://serd.khu.ac.ir/article-1-3913-fa.html>
- Walia, C. (2019). A dynamic definition of creativity. *Creativity Research Journal*, 31(3), 237-247.
<https://doi.org/10.1080/10400419.2019.1641787>
- Yazdani, R., Khirandi, M., Mohammadi Khoyreh, M., & Amini, H. (2020). Examining Factors Affecting Rural Development with Emphasis on Agricultural Entrepreneurship (Case Study: North Khorasan Province). *Entrepreneurial Strategies in Agriculture*, 7(13), 77-63.
<https://dor.isc.ac/dor/20.1001.1.25383426.1399.7.13.7.3>

عوامل مؤثر بر خلاقیت و نوآوری و نقش آن در کارآفرینی سکونتگاه‌های روستایی

مورد مطالعه: بخش دشمن‌زیاری - شهرستان ممسنی

دکتر علی شمس‌الدینی

مقاله پژوهشی

چکیده

کارآفرینی از رویکردهای اقتصادی مهم در مناطق روستایی محسوب می‌شود. تحقق و پیاده‌سازی این رویکرد در مناطق روستایی، نیازمند زیرساخت‌ها و عوامل مختلف از جمله خلاقیت و نوآوری است. جهت بهبود خلاقیت و نوآوری در مناطق روستایی بایستی عوامل مختلف را شناسایی و متناسب با آن برنامه‌ریزی نمود. در این پژوهش هدف آن است که عوامل مؤثر در بهبود خلاقیت و نوآوری در سکونتگاه‌های روستایی شهرستان ممسنی در بخش دشمن‌زیاری مطالعه و تحلیل شود. روش تحقیق توصیفی-تحلیلی و مبتنی بر گردآوری داده‌ها از طریق روش پیمایشی است. ابزار گردآوری داده‌ها پرسش‌نامه محقق‌ساخته بوده است. روایی پرسش‌نامه از طریق جامعه‌نخبگان تأیید و پایایی آن نیز با استفاده از ضریب کرونباخ بیشتر از ۰/۷۰ تأیید شد. جامعه آماری تحقیق را ساکنان روستایی تشکیل داده‌اند که برابر با ۷۷۰۲ نفر بوده‌اند. بر اساس فرمول کوکران، حجم نمونه به تعداد ۳۶۶ نفر تعیین شد. نتیجه آزمون نشان داد که شاخص‌های کارآفرینی روستایی در سطح کمتر از ۰/۰۵ و با میانگین ۲/۷۵۹ نامناسب بوده‌اند. همچنین ۱۹ عامل در خلاقیت و نوآوری مؤثر شناخته شده‌اند که در چهار عامل کلان شامل: توانمندسازی و بهبود سرمایه اجتماعی (۲۸/۷۸۶ درصد)، قانونگذاری (۱۹/۷۱۲ درصد)، زیرساختی (۱۳/۷۴۴ درصد) و اعتبارات مالی (۸/۵۱۸ درصد) دسته‌بندی شده‌اند. نتیجه مدل‌سازی معادلات ساختاری نشان داد که عوامل خلاقیت و نوآوری با تبیین ۰/۶۹ (معادل ۶۹ درصد واریانس)، می‌توانند در کارآفرینی روستایی تأثیرگذار باشند. بر اساس نتایج مدل، بیشترین تأثیرگذاری مربوط به انجام فعالیت مشارکتی و گروهی روستاییان با تبیین ۰/۸۷ است. در مجموع خلاقیت و نوآوری در راستای کارآفرینی روستایی و تغییر وضعیت موجود مؤثر است و بایستی برنامه‌ریزی عملیاتی در این زمینه مورد تأکید باشد.

جغرافیا و توسعه، شماره ۸۱، زمستان ۱۴۰۴
تاریخ دریافت: ۱۴۰۳/۰۹/۲۲
تاریخ بازنگری داوری: ۱۴۰۴/۰۲/۲۵
تاریخ پذیرش: ۱۴۰۴/۰۳/۲۴
صفحات: ۳۰-۱

واژه‌های کلیدی:

کارآفرینی، استعداد، نوآوری و خلاقیت، مناطق روستایی.

مقدمه

توسعه روستایی به‌عنوان یک استراتژی چندجانبه برای بهبود شرایط اجتماعی و اقتصادی روستاییان فقیر مطرح است. این تلاش به‌ویژه از طریق افزایش تولید و ارتقای بهره‌وری در مناطق روستایی قابل دستیابی است (شمس‌الدینی و امیری فهلیانی، ۱۳۹۳: ۱۰۸). مسأله بیکاری و مهاجرت از روستا به شهر، مخصوصاً قشر جوان به‌عنوان یکی از چالش‌های اساسی توسعه روستایی است (Olmo-García et al, 2023:1). کاهش بیکاری و توسعه فعالیت‌های شغلی، در کشورهای در حال توسعه به‌عنوان هدف اساسی توسعه اقتصادی مورد توجه قرار گرفته است (ابراهیم‌زاده و پایدار، ۱۳۹۸: ۲۴). امروزه، مسأله اشتغال نه‌تنها مرتبط به اقتصاد یک کشور خاص نیست بلکه تقریباً همه جوامع با این چالش روبرو هستند. این موضوع تأثیرات گسترده‌ای بر امور اجتماعی، فرهنگی، اقتصادی، سیاسی و امنیتی دارد (Rodríguez & Larrubia, 2022:2). در این زمینه، کارآفرینی روستایی به‌عنوان یک راهکار مؤثر برای اشتغال و توسعه فعالیت‌های شغلی در این مناطق مطرح می‌شود.

کارآفرینی نقش بسزایی در توسعه و ارتقای اقتصاد جامعه روستایی ایفا می‌کند. این امر به ایجاد فرصت‌های اشتغال، کاهش بیکاری و ارتقای سطح درآمد مردم مناطق روستایی کمک می‌کند (فراهانی و همکاران، ۱۳۹۳: ۲). با توجه به وجود منابع طبیعی و توانمندی‌های محلی در روستاها، کارآفرینی می‌تواند به بهره‌وری بیشتر از این منابع و توسعه اقتصادی کمک کند (Faggio & Silva, 2014: 68). اهمیت این نوع کارآفرینی در تنوع بخش اقتصادی روستاها و پیشگیری از مهاجرت جوانان به شهرها نیز بسیار حائز اهمیت است. ایجاد تعاملات اجتماعی و اقتصادی محلی، تقویت هویت فرهنگی روستاها و ارتقای زندگی اجتماعی جمعیت محلی از دیگر مزایای این فعالیت می‌باشد. همچنین، کارآفرینی روستایی می‌تواند به حفظ محیط زیست و توازن بخشیدن به توسعه پایدار مناطق روستایی کمک کند (جمینی و جمشیدی، ۱۴۰۰: ۷۶). در حالی که کارآفرینی روستایی به توسعه اقتصادی و اشتغال محلی می‌پردازد، خلاقیت و نوآوری آن را به یک سطح بالاتر از دیگر فعالیت‌ها می‌برد. ایجاد ایده‌های جدید، بهبود فرآیندها و محصولات و انعطاف‌پذیری در مواجهه با چالش‌ها، کلیدی برای پیشرفت و برنامه‌ریزی کارآفرینی روستایی است. خلاقیت و نوآوری در مناطق روستایی، به‌عنوان مؤلفه‌های اساسی در توسعه کارآفرینی، نقش بسزایی ایفا می‌کنند. این عناصر باعث به‌وجودآمدن فرصت‌های جدید و ایجاد ایده‌های نوین در فعالیت‌های اقتصادی محلی می‌شوند (فراهانی و همکاران، ۱۳۹۳: ۱۲). به‌دلیل وجود چالش‌ها و محدودیت‌هایی در مناطق روستایی، افراد باید با استفاده از خلاقیت و نوآوری، راه‌حلهایی کارآمد و مناسب برای مشکلات محلی خود پیدا کنند. اهمیت این خصوصیات در اینجا به‌وضوح ظاهر می‌شود؛ زیرا با توجه به چالش‌هایی که روستاها به‌عنوان محیط زندگی دارند، خلاقیت و نوآوری به آن‌ها کمک می‌کند تا به بهترین شکل ممکن از منابع محلی استفاده کنند و به توسعه پایدار منطقه خود برسند. این رویکرد نه تنها برای افراد محلی فرصت‌های شغلی ایجاد می‌کند بلکه به‌ویژه در تعامل با کارآفرینی، ابتکارات و پیشرفت در تمامی ابعاد زندگی روستایی اثرات مثبت می‌گذارد (دربان‌آستانه و همکاران، ۱۳۹۸: ۶۹).

در کارآفرینی روستایی، نوآوری می‌تواند به بهبود بهره‌وری در کشاورزی، صنایع دستی محلی، یا خدمات جامعه‌محور منجر شود (شهبازی، ۱۴۰۱: ۲۴۴). شهرستان ممسنی، به‌عنوان یکی از مناطق کمترتوسعه‌یافته کشور (طبیعی و همکاران، ۱۴۰۰: ۴)، از مصادیق بارز مناطقی است که از یک‌سو با محرومیت‌های گسترده در حوزه زیرساخت‌ها، سرمایه‌گذاری و دسترسی به منابع مواجه است و از سوی دیگر، ظرفیت‌هایی درخور توجه برای رشد و توسعه درون‌زا دارد.

با این وجود، شواهد میدانی از روستاهای شهرستان ممسنی حاکی از وجود ظرفیت‌هایی چون: نیروی انسانی جوان، منابع طبیعی غنی، تنوع تولیدات کشاورزی، پیوندهای اجتماعی قوی، و دانش بومی ارزشمند است که در صورت حمایت نهادی، آموزش هدفمند و دسترسی به ابزارهای تسهیل‌گر، می‌توانند زمینه‌ساز رشد خلاقیت و نوآوری در قالب کارآفرینی محلی باشند؛ از این‌رو، انتخاب شهرستان ممسنی به‌عنوان بستر مطالعه حاضر، نه از سر اشاره به محرومیت آن بلکه به‌عنوان نمونه‌ای از مناطقی است که در دل چالش‌های توسعه‌ای، قابلیت بالقوه‌ای برای جهش درون‌زا دارند. مطالعه بر این منطقه می‌تواند به شناسایی راهکارهایی برای فعال‌سازی نوآوری در بستر فقر کمک کرده و الگویی قابل تعمیم برای سایر مناطق مشابه ارائه دهد. تنوع روستایی در شهرستان نورآباد ممسنی قابل توجه است و با محدودیت‌های دسترسی و همچنین هزینه‌های تحقیق، روستاهای بالای ۵۰ خانوار مورد تأکید

قرار گرفته است به گونه‌ای که این روستاها به نسبت دارای جمعیت بهتری بوده و پایداری جمعیت نیز در آن وجود دارد. در عین حال، بررسی‌های اولیه نشان می‌دهد که در سال‌های اخیر، با وجود برخی تلاش‌ها در حوزه‌های روستایی، هنوز مطالعه‌های جامع و مسئله‌محور که به‌طور خاص به ظرفیت‌سنجی و تبیین نقش نوآوری در توسعه کارآفرینی در نورآباد ممسنی بپردازد، صورت نگرفته است. این خلأ پژوهشی در حالی وجود دارد که توان بالفعل و بالقوه این منطقه، در صورت بهره‌برداری علمی و برنامه‌ریزی شده، می‌تواند نه تنها به ارتقای شاخص‌های توسعه منطقه‌ای کمک کند بلکه به‌عنوان الگویی کاربردی برای دیگر مناطق مشابه در کشور نیز مورد استفاده قرار گیرد؛ از این رو، تمرکز بر شهرستان نورآباد ممسنی در این پژوهش، تلاشی در جهت پیوند زدن نظریه‌های توسعه با واقعیت‌های بومی است.

با توجه به مطالب ذکر شده، هدف کلی پژوهش شناخت و تحلیل عوامل مؤثر بر خلاقیت و نوآوری و تبیین نقش آن‌ها در کارآفرینی سکونتگاه‌های روستایی بخش دشمن‌زیاری شهرستان ممسنی است.

اهداف جزئی پژوهش عبارتند از: ارزیابی وضعیت شاخص‌های کارآفرینی در سکونتگاه‌های روستایی بخش دشمن‌زیاری شهرستان نورآباد ممسنی، تحلیل عوامل مؤثر بر خلاقیت و نوآوری کارآفرینی روستایی بخش دشمن‌زیاری شهرستان نورآباد ممسنی، بررسی تأثیر عوامل خلاقیت و نوآوری در توسعه کارآفرینی سکونتگاه‌های روستایی بخش دشمن‌زیاری شهرستان نورآباد ممسنی.

سوالات فرعی پژوهش نیز عبارتند از: وضعیت شاخص‌های کارآفرینی در سکونتگاه‌های روستایی بخش دشمن‌زیاری شهرستان نورآباد ممسنی چگونه هستند؟ عوامل مؤثر در بهبود خلاقیت و نوآوری کارآفرینی روستایی بخش دشمن‌زیاری شهرستان نورآباد ممسنی کدام‌اند؟ تأثیر عوامل خلاقیت و نوآوری در توسعه کارآفرینی سکونتگاه‌های روستایی بخش دشمن‌زیاری شهرستان نورآباد ممسنی چگونه است؟

فرضیه‌های پژوهش عبارتند از: وضعیت شاخص‌های کارآفرینی در سکونتگاه‌های روستایی بخش دشمن‌زیاری شهرستان نورآباد ممسنی نامناسب است. عوامل متنوعی از جمله توانمندسازی، قانونگذاری و ... در بهبود خلاقیت و نوآوری کارآفرینی روستایی بخش دشمن‌زیاری شهرستان نورآباد ممسنی مؤثر هستند؛ عوامل خلاقیت و نوآوری در توسعه کارآفرینی سکونتگاه‌های روستایی بخش دشمن‌زیاری شهرستان نورآباد ممسنی، نقش و تأثیر مثبتی دارند.

در کشورهایی مانند ایران که اقتصاد وابسته به نفت و تولیدات شهری است، نواحی روستایی با مشکلات بسیاری مانند بیکاری، کمبود درآمد، بهره‌وری پایین نیروی کار و منابع طبیعی و مهاجرت روبرو هستند (کرد و آبتین، ۱۳۹۲: ۳).

در جهت برطرف ساختن چنین مشکلاتی پژوهشگران در جوامع مختلف اقدام به تحقیقات مختلف و بیان نظریات کرده‌اند که هر کدام از دیدگاه و مبانی فکری خود به این مسأله نگریده‌اند. بر مبنای نظریات توسعه پایدار روستایی، یکی از اصلی‌ترین ابعاد توسعه پایدار بعد اقتصاد معرفی شده است و نظریه پردازان بسیاری بر این موضوع تأکید داشته‌اند که توسعه پایدار روستایی و بهبود وضعیت اقتصادی در نواحی روستایی ارتباط مستقیمی با اشتغال ساکنان روستاها، درآمد و چگونگی استفاده از منابع و امکانات محیط طبیعی روستاها دارد (فتحی و مطلق، ۱۳۸۹: ۴۸). همچنین بر مبنای نظریات توسعه مشارکتی، استفاده از توانمندی‌های جوامع محلی، دانش بومی و تجربیات ارزشمند مردم محلی در جهت توسعه اقتصادی و بهره‌وری بیشتر از منابع و شریک کردن مردم روستاها در فعالیت‌های مربوط به

روستا و تصمیم‌گیری‌ها می‌تواند منجر به رشد و توسعه پایدار جوامع روستایی و کاهش مشکلات ذکر شده در روستاها شود (محمدی و دانایی‌فرد، ۱۳۹۸: ۷۲). دیدگاه دیگری در این زمینه بر جنبه‌های جمعیت‌شناختی و مهاجرت و لزوم تعادل جمعیتی در جوامع تأکید دارد و تأثیر کارآفرینی را بر مهاجرت بررسی می‌کند. در واقع این موضوع که جمعیت جوان روستایی است که توان کارآفرینی خلاق و نوآوری را دارد، مورد توجه پژوهشگران در کشورهایمانند آمریکا قرار گرفته است (Dellere et al, 2019: 32).

همچنین از دیدگاه عدالت اجتماعی نیز می‌توان به موضوع نوآوری و خلاقیت در کارآفرینی روستایی توجه کرد. در واقع مردم نواحی روستایی نیز از جنبه عدالت در تصمیم‌گیری‌ها باید مورد توجه برنامه‌ریزان و تصمیم‌گیرندگان جامعه باشند. عدالت اجتماعی این‌گونه حکم می‌کند در روستاها نیز مشوق‌های کارآفرینی و استفاده عادلانه از منابع و امکانات و تخصیص خدمات مانند شهرها مورد توجه و مد نظر قرارگیرد که در مطالعات جغرافیایی به آن عدالت فضایی نیز گفته می‌شود. از این جهت بیان برخی دیدگاه‌ها و نظریات، اساسی و ضروری است.

در سال‌های اخیر کارآفرینی روستایی^۱ به‌عنوان یک جایگزین امیدوارکننده برای توسعه اقتصاد سنتی روستاهایی که وابسته به کشاورزی، آب، زمین و نیروی کار ساده بود در نظر گرفته می‌شود زیرا قابلیت‌های ساکنین روستاها را برای ایجاد شغل و افزایش درآمد شکوفا خواهد کرد (عباسی و همکاران، ۱۴۰۱: ۱۳۹) و از این جهت کارآفرینی روستایی را می‌توان یک حوزه متمایز از سایر پژوهش‌های کارآفرینی دانست زیرا در محیطی متفاوت و با ویژگی‌های متفاوتی روبرو هستیم (Fortunato, 2014: 390). در حقیقت مفهوم "روستایی" به‌عنوان یک انگاره اجتماعی-فضایی در کارآفرینی روستایی بررسی می‌شود (Korsgaard et al, 2015: 6). برخی از دیدگاه‌ها یک لنز اجتماعی-فضایی را به‌عنوان راهی برای درک تصویر کل‌نگر و دید همه‌جانبه (اقتصادی، اجتماعی، زیست‌محیطی، فرهنگی و ...) از کارآفرینی روستایی پیشنهاد می‌دهند (Muñoz, & Kimmitt, 2019: 843). کارآفرینی به معنی اقدام به انجام ریسک‌های حساب‌شده در جنبه‌های شغلی، مالی و عملی در جهت کسب مزیت و امتیاز و حداکثر استفاده از منابع موجود در جهت کسب حد اکثر سود نیز تعریف شده است (Ashomre, 2008: 17).

می‌توان گفت کارآفرینی روستایی یکی از جدیدترین حوزه‌های پژوهشی در زمینه کارآفرینی است و به یکی از عوامل مهم حمایتی برای توسعه اقتصاد روستایی و تجارت محصولات کشاورزی تبدیل شده است. هرچند خلاقیت واژه‌ایست پیچیده و ارائه تعریف واحدی از آن که مورد توافق همه پژوهشگران باشد دشوار است اما خلاقیت و نوآوری تبدیل به یکی از زمینه‌های بسیار فعال در تحقیقات علمی با مفاهیم کاربردی شده است. گسترش این پژوهش‌ها تأثیر مثبتی بر کسب‌وکارها و شیوه‌های استفاده از منابع داشته است. واژه خلاقیت و نوآوری را می‌توان این‌گونه تعریف کرد: مرتب‌کردن (چیدمان) مجدد چیزهایی که می‌دانیم و داریم، برای یافتن یا ساختن چیزهایی که نداریم؛ از این‌رو برای تفکر خلاق باید به آن چه معمولاً بدیهی می‌دانیم از نو نگاه کنیم (Hughes et al, 2018: 551).

در تعریف دیگری از خلاقیت این اصطلاح این‌گونه تعریف شده است: خلاقیت و نوآوری عبارت است از به کارگیری توانایی‌های ذهنی برای ایجاد یک فکر یا ایده (علیپور شعاری دهقانی، ۱۳۹۴: ۲).

می‌توان گفت خلاقیت فرآیندی است که در طی زمان پویا بوده و استمرار و ادامه دارد و ابتکار، انطباق‌پذیری و عملی‌بودن از ویژگی‌های بارز آن به‌شمار می‌آید و می‌تواند پاسخگوی مشکلات باشد (حیدری، ۱۳۹۰: ۵۸).

با توجه به مبانی نظری ذکرشده و تعاریف اصطلاحات کارآفرینی و خلاقیت و نوآوری، مهمترین عوامل مؤثر بر خلاقیت و نوآوری و کارآفرین را می‌توان این‌گونه بیان داشت. در حوزه کارآفرینی، حرکت به‌سوی خلاقیت و نوآوری امری حیاتی است. این دو اصل بنیادی، ستون‌های اصلی توسعه و رشد کسب‌وکارها را تشکیل می‌دهند. عوامل مؤثر در این حوزه، به‌عنوان پیشران‌های اساسی برای ایجاد تغییر و نوآوری در جریان کارآفرینانه محسوب می‌شوند. (Krismiyaningsih et al, 2020:2). عوامل متعددی به توسعه کارآفرینی در مناطق روستایی منجر می‌شوند. نگرش‌ها و تمرکز بر نوآوری، کلید اصلی کارآفرینی مخصوصاً در حوزه کارآفرینی روستایی می‌باشد (دریان آستانه و همکاران، ۱۳۹۸: ۶۹)، کشورهای توسعه‌یافته اهمیت بیشتری را به اشتغالزایی و کارآفرین به‌خصوص از این طریق می‌دهند. توجه به عوامل مؤثر در خلاقیت و نوآوری کارآفرینی از این نظر که باعث افزایش درآمد با کاهش هزینه‌ها و جایگزینی شغل‌های جدید به‌جای حرفه‌های سنتی و در حال انقراض می‌شود، حائز اهمیت است (دریان آستانه و همکاران، ۱۳۹۸: ۶۹).

عوامل متعددی همچون: پیاده‌سازی مدیریت دانش، دسترسی به فناوری‌های جدید، توجه به ماهیت کار، رعایت مستندسازی و مالکیت فکری، سرمایه‌گذاری در تحقیق و توسعه، یادگیری سازمانی، قوانین و سیاست‌های حمایتی دولت، موفقیت، انگیزه، علاقه‌مندی به حوزه فعالیت، منابع در دسترس و حمایت از ایده‌ها، از جمله عوامل مؤثر در خلاقیت و نوآوری کارآفرینی هستند (همتی و همکاران، ۱۴۰۱: ۲؛ صادقی فیضی و همکاران، ۱۳۹۰: ۳۰). این عوامل در تعامل با یکدیگر، باعث شکل‌گیری و گسترش یک محیط مؤثر برای خلاقیت و نوآوری در حوزه کارآفرینی می‌شوند.

با توجه به مبانی نظری ذکرشده و تعاریف اصطلاحات کارآفرینی، خلاقیت و نوآوری، مهم‌ترین عوامل مؤثر بر این حوزه را می‌توان چنین بیان داشت. در حوزه کارآفرینی، حرکت به‌سوی خلاقیت و نوآوری امری حیاتی است و این دو اصل بنیادی، ستون‌های اصلی توسعه و رشد کسب‌وکارها را تشکیل می‌دهند. عوامل مؤثر در این حوزه، به‌عنوان پیشران‌های اساسی برای ایجاد تغییر و نوآوری در جریان کارآفرینانه محسوب می‌شوند (Krismiyaningsih et al, 2020: 2). در کارآفرینی روستایی، نگرش‌ها و تمرکز بر نوآوری نقش کلیدی ایفا می‌کند و کشورهای توسعه‌یافته اهمیت ویژه‌ای به اشتغالزایی از طریق کارآفرینی نوآورانه می‌دهند (دریان آستانه و همکاران، ۱۳۹۸: ۶۹). توجه به عوامل مؤثر در خلاقیت و نوآوری کارآفرینی باعث افزایش بهره‌وری، کاهش هزینه‌ها و ایجاد فرصت‌های شغلی جدید می‌شود که جایگزین حرفه‌های سنتی و در حال انقراض خواهد بود (دریان آستانه و همکاران، ۱۳۹۸: ۷۰).

عوامل متعددی همچون: پیاده‌سازی مدیریت دانش، دسترسی به فناوری‌های نوین، توجه به ماهیت کار، مستندسازی و حفاظت از مالکیت فکری، سرمایه‌گذاری در تحقیق و توسعه، یادگیری سازمانی، قوانین و سیاست‌های حمایتی دولت، انگیزه، علاقه‌مندی به حوزه فعالیت، منابع در دسترس و حمایت از ایده‌ها از جمله عوامل مؤثر در خلاقیت و نوآوری کارآفرینی هستند (همتی و همکاران، ۱۴۰۱: ۲؛ صادقی فیضی و همکاران، ۱۳۹۰: ۳۰). مطالعات جدید نشان می‌دهد که وجود شبکه‌های حمایتی و همکاری‌های بین‌سازمانی می‌تواند به‌طور چشمگیری ظرفیت نوآوری را در کارآفرینی روستایی افزایش دهد چرا که این شبکه‌ها امکان تبادل دانش و تجربه را تسهیل می‌کنند (Smith & Anderson, 2021: 7). علاوه

بر این، فرهنگ محلی و باورهای اجتماعی در پذیرش نوآوری و ایجاد فضای خلاقانه نقش بسیار مهمی دارد و توجه به این عوامل اجتماعی به توسعه نوآوری‌های متناسب با ویژگی‌های منطقه کمک می‌کند (Garcia & Lopez, 2023:30). همچنین، فناوری‌های دیجیتال و فضای مجازی به‌عنوان محرک‌های نوآوری، امکان دسترسی به بازارهای جدید، منابع آموزشی و ارتباط با نهادهای حمایتی را فراهم کرده و می‌توانند بستر مناسبی برای رشد کسب‌وکارهای روستایی ایجاد کنند (Chen et al, 2022: 59). این فناوری‌ها همچنین در کاهش فاصله‌های جغرافیایی و ارتقای مهارت‌های کارآفرینان نقش مؤثری ایفا می‌کنند و موجب تسریع روند توسعه پایدار در مناطق محروم می‌شوند. در مجموع، این عوامل در تعامل با یکدیگر، محیطی پویا و مؤثر برای بروز و گسترش نوآوری و خلاقیت در حوزه کارآفرینی فراهم می‌آورند که می‌تواند به توسعه اقتصادی و اجتماعی پایدار در مناطق روستایی، به‌ویژه در شهرستان ممسنی، کمک شایانی نماید.

در زمینه خلاقیت و نوآوری و کارآفرینی در نواحی روستایی تحقیقات مختلفی توسط پژوهشگران داخلی و خارجی انجام شده است که در این جا به ذکر تعدادی از آن‌ها که برای انجام این پژوهش راهگشا بود اشاره می‌شود: بوخاری و همکاران^۱ (۲۰۱۷)، پژوهشی را با هدف تعیین اهمیت خلاقیت، نوآوری و مدیریت منابع در سرمایه‌گذاری‌های کارآفرینانه انجام دادند. نتایج این پژوهش نشان داد که پایداری و رشد سرمایه‌گذاری کارآفرینانه بدون تمرکز بر نوآوری و خلاقیت امکان‌پذیر نیست و در عین حال منابع باید به‌طور مؤثر مدیریت شوند. مونوز و کیمیت^۲ (۲۰۱۹)، در پژوهشی با عنوان "کارآفرینی روستایی در محل: به این نتیجه رسیدند که مشخص کردن عناصر متمایز مکان‌ها برای کارآفرینی در بافت روستایی و ارائه یک چهارچوب یکپارچه در سطح میانی، می‌تواند به تصمیم‌گیری بهتر کارآفرینان در این حوزه کمک کند. دلر و همکاران^۳ (۲۰۱۹)، در تحقیق خود با عنوان "کارآفرینی روستایی و مهاجرت" به لزوم نادیده‌گرفتن مهاجرت جمعیت جوان روستاها از منظر کارآفرینی اشاره نمودند و معتقدند که نادیده‌گرفتن مسأله مهاجرت در سطوح خرد و کلان، باعث کاهش خلاقیت جامعه روستایی به‌دلیل مهاجرت جوانان از روستا می‌شود. چتان ولیا^۴ (۲۰۱۹)، در تحقیقی با عنوان "تعریفی پویا از خلاقیت" به بررسی گسترده‌ای از مفاهیم و تعاریف خلاقیت می‌پردازد. نتایج حاصل از تحقیق نشان می‌دهد که ادبیات انتقادی موجود در زمینه خلاقیت، به نقد تعاریف مرسوم و پذیرفته‌شده این مفهوم می‌پردازد و یک تعریف پویا و عمل‌گرایانه از خلاقیت ارائه می‌دهد. کریسمیانینگسیه و همکاران^۵ (۲۰۲۰) در پژوهشی با عنوان "ایجاد انعطاف‌پذیری کارآفرینی خلاق روستایی از طریق مفهوم رهبری: مورد کالیابو، اندونزی" انجام شده است. این تحقیق به بررسی اهمیت انعطاف‌پذیری در حوزه کارآفرینی خلاق در محیط روستایی می‌پردازد. نتایج به‌دست‌آمده نشان می‌دهد که نبود خلاقیت در تولید محصولات موجب آسیب‌رساندن به تداوم کسب‌وکارهای روستایی و کاستن از توان رقابت در بازار می‌شود.

1. Bukhari
2. Muñoz, & Kimmitt
3. Deller et al
4. Chetan Walia
5. Krismiyaningsih et al

تابارس و همکاران (۲۰۲۲)، در تحقیقی با عنوان "کارآفرینی روستایی: تحلیلی از مسائل جاری و نوظهور از چهارچوب معیشت پایدار" به بررسی مسائل فعلی و نوظهور مرتبط با کارآفرینی روستایی می‌پردازند. نتایج نشان می‌دهند که این تحقیق از چهارچوب مفهومی معیشت پایدار برای تحلیل و بررسی مسائل موجود و جدید در زمینه کارآفرینی روستایی استفاده کرده است.

هلن اهل و همکاران (۲۰۲۳)^۱، در تحقیقی با موضوع "مشارکت زنان در توسعه روستایی: پیامدهای سیاست کارآفرینی" به بررسی نقش زنان در توسعه روستاها می‌پردازند. نتایج به دست آمده نشان می‌دهد که مشارکت زنان در کارآفرینی و توسعه روستاها، ارتقای زنده ماندن این مناطق را تسهیل می‌کند. لازم به ذکر است که حمایت، مشاوره، و تأمین مالی برای کسب و کارهای بانوان روستایی از اهمیت خاصی برخوردار است.

حیدری ساربان (۱۳۹۴)، در پژوهشی با عنوان "مهم‌ترین عوامل تأثیرگذار بر موفقیت کارآفرینان روستایی"، نتایج به دست آمده نشان می‌دهد که شش مؤلفه کلیدی مؤثر بر موفقیت کارآفرینان در حوزه روستایی عبارتند از: توانمندسازی، تقویت زیرساخت‌های اقتصادی، قانونی و اطلاع‌رسانی، تقویت انگیزش و تجاری‌سازی کشاورزی، نهادسازی و ظرفیت‌سازی و تقویت مشارکت اجتماعی و تجمیع روستاهای پراکنده. در این میان، به نظر می‌رسد که عوامل توانمندسازی و تقویت زیرساخت‌های اقتصادی به عنوان مهم‌ترین عوامل، نقش بسیار اساسی در موفقیت کارآفرینان روستایی ایفا کرده‌اند.

دربان‌آستانه و همکاران (۱۳۹۸)، نیز در تحقیقی با موضوع "بررسی عوامل ساختاری مؤثر بر نوآوری در کارآفرینی روستایی" به اثبات وجود تفاوت در عوامل مؤثر در نوآوری در فرآیند کارآفرینی روستایی پرداخته‌اند و تأثیر عوامل فراملی و خارجی بر نوآوری را بررسی کرده‌اند.

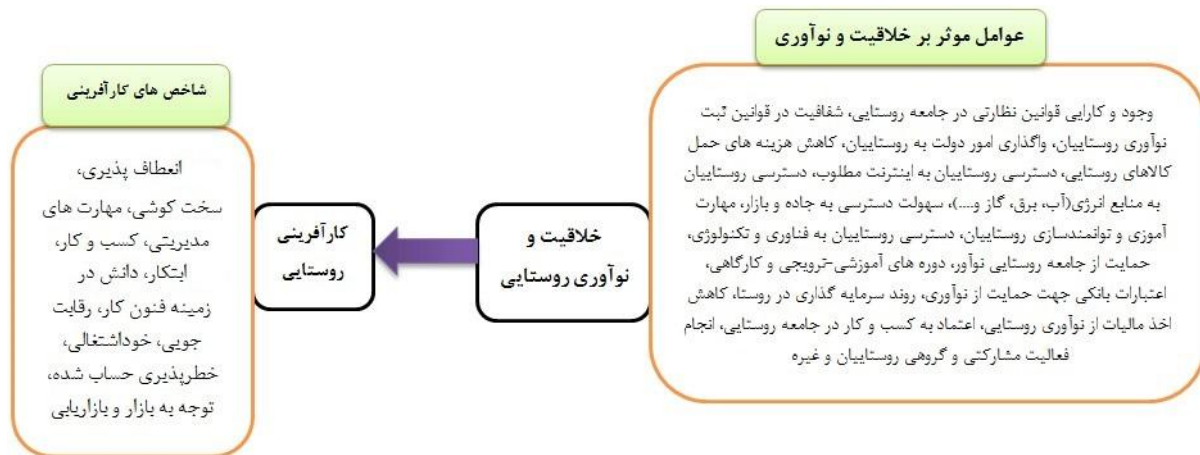
یزدانی و همکاران (۱۳۹۹) در تحقیق خود با موضوع "بررسی عوامل مؤثر بر توسعه روستایی با تأکید بر کارآفرینی کشاورزی (مورد مطالعه: استان خراسان شمالی)" به نقش مثبت و معنادار کارآفرینی کشاورزی در توسعه روستایی پرداخته‌اند و رابطه مستقیم بین عوامل نوآوری، تولید، منابع مالی و بازار با توسعه روستایی را بررسی کرده‌اند.

میرزایی و همکاران (۱۴۰۲) نیز با موضوع "شناسایی سناریوهای توسعه پایدار روستایی استان همدان (با تأکید بر توسعه کارآفرینی و مشاغل خانگی)" به تحلیل شاخص‌ها در نرم‌افزار «ویزارد» پرداخته‌اند و دو سناریو با عناوین "توجه به برنامه‌ریزی بومی‌نگر" و "برنامه‌ریزی مقطعی" را برای توسعه پایدار روستایی معرفی کرده‌اند.

ترکاشوند و همکاران (۱۴۰۲) نیز در تحقیق با موضوع "تحلیل عوامل تشخیص فرصت‌های کارآفرینی روستایی از نظر مهاجران افغانستانی (مطالعه موردی: شهرستان ورامین)" به افزایش تشخیص فرصت‌های کارآفرینی در ابعاد اقتصادی-مالی و فرهنگی-اجتماعی پرداخته‌اند و راهکارهای پیشنهادی برای بهبود این فرصت‌ها را مطرح کرده‌اند. مرور کلی مطالعات نشان می‌دهد که در فضاهای جغرافیایی مختلف، عوامل متعددی در توسعه کارآفرینی دخیل هستند. هر یک از محققان از جنبه‌های خاصی به عوامل مؤثر در توسعه کارآفرینی در مناطق روستایی پرداخته‌اند

ولی در این مطالعات، کمتر به خلاقیت و نوآوری در کارآفرینی که کلید اصلی توسعه کارآفرینی در سکونتگاه‌های روستایی است توجه شده است.

شکل (۱) مدل مفهومی پژوهش را نشان داده است. بر اساس مدل پژوهش، عواملی وجود دارند که بر خلاقیت و نوآوری مؤثر هستند. این عوامل در نهایت می‌توانند به بهبود کارآفرینی منجر شوند. به عبارت دیگر، عوامل خلاقیت و نوآوری در کارآفرینی روستایی و توسعه آن بر اساس مدل پژوهش قابل سنجش و ارزیابی هستند. در این پژوهش عوامل خلاقیت و نوآوری شناسایی و تأثیر آن‌ها در کارآفرینی مناطق روستایی مطالعه شده است.

شکل ۱: مدل مفهومی پژوهش

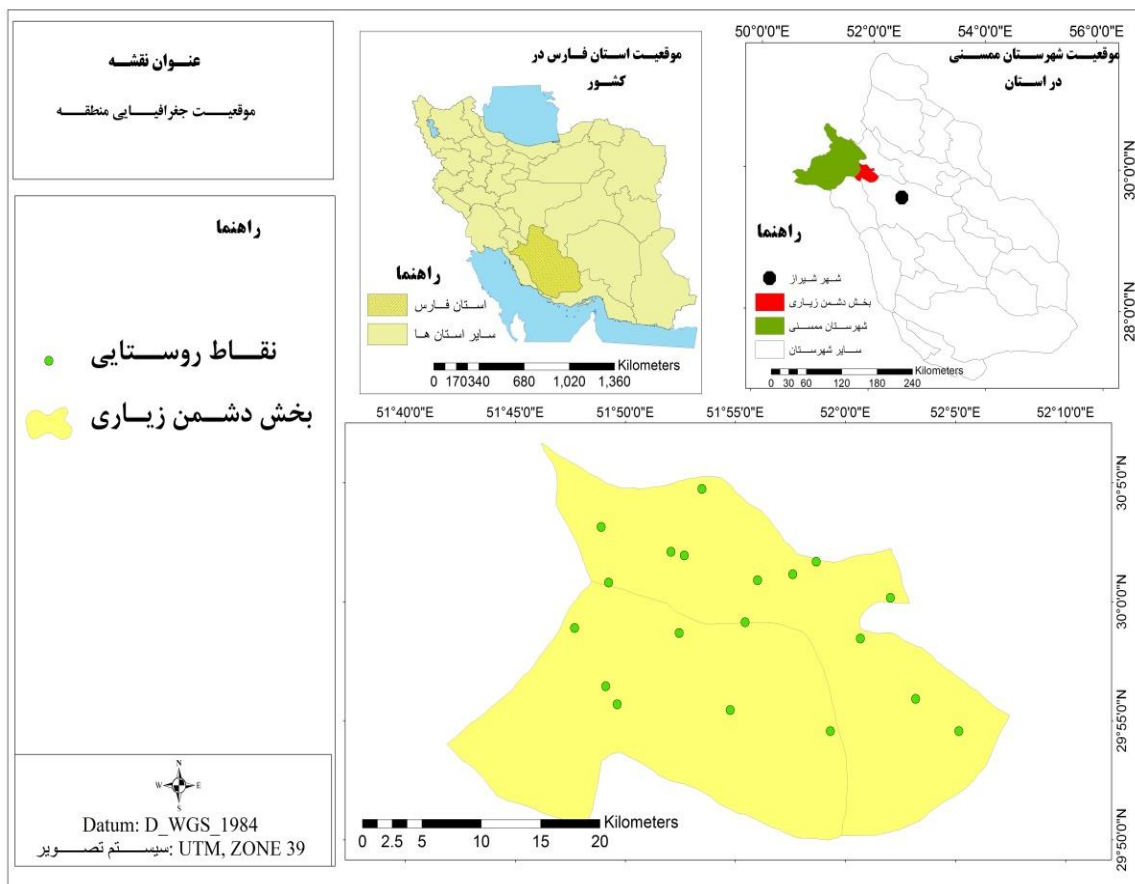
تهیه و ترسیم: نگارنده، ۱۴۰۲

داده‌ها و روش مطالعه

معرفی منطقه مورد مطالعه

شهرستان ممسنی یکی از شهرستان‌های تاریخی و قدیمی استان فارس است. مرکز این شهرستان، شهر نورآباد می‌باشد. شهرستان ممسنی از لحاظ جغرافیایی در غرب شیراز قرار گرفته است. شهرستان ممسنی با وسعت ۵۴۳۸ کیلومتر مربع از شمال به استان کهگیلویه و بویراحمد و شهرستان رستم، از شرق به شهرستان سپیدان، از جنوب شرقی به شهرستان شیراز، از جنوب به شهرستان کازرون، از جنوب غربی به استان بوشهر و از غرب به استان کهگیلویه و بویراحمد و استان بوشهر محدود می‌شود. این شهرستان به ترتیب از سه بخش مرکزی (شامل طوایف بکش، جاوید)، بخش دشمن‌زیاری و بخش ماهور میلانی تشکیل شده است. جمعیت این شهرستان طبق سرشماری انجام‌شده در سال ۱۳۹۵، برابر با ۱۱۷۵۲۷ نفر بوده است. این منطقه از نظر آب‌وهوایی دارای دو نوع آب‌وهوای سرد و معتدل است و دارای زمستان‌های سرد و تابستان‌های معتدل می‌باشد، بخش‌هایی از جنوب آن متأثر از جریان‌های گرم‌وخشک جنوبی ایران، دارای اقلیم گرم و خشک‌تری است. میانگین دمای سالانه آن ۲۱ درجه سانتی‌گراد و میانگین بارندگی شهرستان ۶۰۰ میلی‌متر در سال می‌باشد.

قلمرو مورد مطالعه پژوهش؛ بخش دشمن‌زیاری شهرستان ممسنی مورد مطالعه قرار گرفته است. براساس سرشماری سال ۱۳۹۵، جمعیت روستایی این محدوده برابر ۹۳۲۶ نفر و ۲۹۶۹ خانوار بوده است. این محدوده دارای دو دهستان به نام دشمن‌زیاری و مشایخ است. براساس این آمار، تعداد ۴۶ سکونتگاه روستایی دارای سکنه در این پهنه جغرافیایی وجود دارد (شکل ۲).

شکل ۲: موقعیت جغرافیایی سکونتگاه‌های روستایی و منطقه مورد مطالعه

تهیه و ترسیم: نگارنده، ۱۴۰۲

روش مطالعه

تحقیق حاضر از نوع تحقیقات کاربردی، از لحاظ روش‌شناسی جزء تحقیقات توصیفی-تحلیلی و همچنین از نوع کمی است. این تحقیق مبتنی بر گردآوری داده‌های پیمایشی است. ابزار گردآوری داده‌های پیمایشی از طریق ابزار پرسش‌نامه محقق‌ساخته بوده است و پرسشگری در سطح فرد انجام گرفت. جامعه آماری این تحقیق را ساکنان روستایی تشکیل داده‌اند. براساس آخرین آمار سرشماری قابل دسترس (۱۳۹۵)، کل جمعیت روستایی در بخش دشمن‌زیاری شهرستان ممسنی برابر با ۷۷۰۲ نفر بوده است. با توجه به محدودیت‌های زمانی، مکانی و هزینه‌ای، اقدام به تعیین حجم نمونه شد. ابتدا از میان ۴۶ روستای دارای سکنه، روستاهای بالای ۵۰ خانوار انتخاب و مشخص شدند. از جمله دلایل این انتخاب، حجم بالای روستاها و همچنین انتخاب روستاهایی با جمعیت قابل توجه بوده است. در این زمینه ۱۹ روستا تعیین شد که دارای جمعیت بالغ بر ۷۷۰۲ نفر بوده است. این تعداد روستا به دلیل حجم زیاد روستاها، دسترسی بهتر به جامعه پرسشگر و همچنین پرسشگری در روستاهای با جمعیت قابل توجه بوده است. البته ممکن است همین پژوهش در روستاهای با تعداد خانوار کمتر نیز قابل انجام باشد و حتی نتایج متفاوتی در پی داشته باشد. بر اساس فرمول کوکران، حجم نمونه به تعداد ۳۶۶ نفر تعیین شد. جدول (۱)، توزیع نمونه بر اساس روستاهای مورد مطالعه را نشان می‌دهد.

جدول ۱: روستاهای مورد مطالعه و نحوه توزیع پرسش‌نامه

روستا	خانوار	جمعیت	حجم نمونه
دشت دیده‌بان	۵۳	۱۷۹	۹
حمزه‌بیگی	۵۵	۱۷۸	۸
گورک	۶۹	۲۲۹	۱۱
پاقلعه	۷۰	۲۰۴	۱۰
بنه دروازه	۷۵	۲۷۱	۱۳
سررود	۷۹	۲۵۹	۱۲
سرنجک	۸۱	۲۲۰	۱۰
ابیددشمن‌زیاری	۸۳	۲۸۱	۱۳
توکل ابادمرکزی	۹۳	۳۰۶	۱۵
قلاتک	۹۹	۳۵۹	۱۷
باباصالحی	۱۰۷	۴۲۰	۲۰
حسین پاچر	۱۱۳	۳۶۵	۱۷
بلمینی	۱۱۹	۳۴۰	۱۶
ده گپ	۱۵۳	۵۰۲	۲۴
بلوطک	۱۵۹	۴۷۰	۲۲
مشایخ	۱۶۹	۵۲۴	۲۵
هجرت	۲۱۰	۶۷۶	۳۲
شهرک کلاسیاه	۲۸۱	۷۷۱	۳۷
دشت ازادگان	۳۶۳	۱۱۴۸	۵۵
جمع	۲۴۳۱	۷۷۰۲	۳۶۶

مأخذ: نگارنده، ۱۴۰۲

روایی ابزار پرسش‌نامه از طریق جامعه نخبگان انجام و تأیید شد. با توجه به لزوم توجه به پایایی تحلیل‌ها در پرسش‌نامه مورد نظر، میزان این شاخص با استفاده از ضریب آلفای کرونباخ مورد محاسبه قرار گرفت که میزان آن بیشتر از مقدار ملاک و استاندارد یعنی ۰/۷۰ محاسبه شده که قابل قبول است (جدول ۲). در این تحقیق از آزمون‌های آماری جهت تجزیه و تحلیل داده‌ها در نرم‌افزار «SPSS» و همچنین مدل‌سازی معادلات ساختاری در نرم‌افزار «AMOS» استفاده شد. ذکر این نکته لازم است که عوامل از طریق مطالعات مختلف گردآوری شده و مورد استفاده قرار گرفته‌اند.

جدول ۲: شاخص‌ها و متغیرهای پژوهش و محاسبه ضریب کرونباخ

ضریب	تعداد	متغیرها	شاخص‌ها
۰/۸۳۱	۱۹	خصوصی‌سازی و کمک به جامعه روستایی، وجود و کارایی قوانین نظارتی در جامعه روستایی، شفافیت در قوانین ثبت نوآوری روستاییان، واگذاری امور دولت به روستاییان، کاهش هزینه‌های حمل کالاهای روستایی، دسترسی روستاییان به اینترنت مطلوب، دسترسی روستاییان به منابع انرژی (آب، برق، گاز و...)، سهولت دسترسی به جاده و بازار، مهارت‌آموزی و توانمندسازی روستاییان، دسترسی روستاییان به فناوری و تکنولوژی، حمایت از جامعه روستایی نوآور، دوره‌های آموزشی-ترویجی و کارگاهی، اعتبارات بانکی جهت حمایت از نوآوری، روند سرمایه‌گذاری در روستا، کاهش اخذ مالیات از نوآوری روستایی، اعتماد به کسب‌وکار در جامعه روستایی، انجام فعالیت مشارکتی و گروهی روستاییان، اشتغال و تشویق جامعه جهت رونق نوآوری، استعداد و خلاقیت جامعه روستایی	عوامل مؤثر بر خلاقیت و نوآوری
۰/۸۴۷	۱۱	خلاق بودن، انعطاف‌پذیری، سخت‌کوشی، مهارت‌های مدیریتی، کسب‌وکار، ابتکار، دانش در زمینه فنون کار، رقابت‌جویی، خوداشتغالی، خطرپذیری حساب‌شده، توجه به بازار و بازاریابی	کارآفرینی روستایی

مأخذ: نگارنده، ۱۴۰۲

نتایج و بحث

ویژگی‌های جمعیت‌شناختی نمونه

بررسی ویژگی‌های جمعیت‌شناختی نشانگر آن است که حداقل سن ۲۳ و حداکثر سن برابر با ۶۱ سال بوده است. بیشترین حجم نمونه در رده سنی ۵۶ تا ۶۱ سال با ۳۸/۸ درصد و سپس ۴۶ تا ۵۵ سال با ۲۵/۴ درصد بوده است. همچنین از لحاظ تحصیلات نیز ۴/۴ درصد فوق لیسانس، ۱۰/۹ درصد لیسانس، ۱۸ درصد دیپلم، ۳۰/۱ درصد متوسطه، ۱۵ درصد راهنمایی، ۱۶/۷ درصد ابتدایی و ۴/۹ درصد نیز بیسواد بوده‌اند. علاوه بر این بررسی متغیر فعالیت شغلی نشان می‌دهد که ۳۴/۲ درصد افراد در بخش خدمات مشغول به فعالیت بوده‌اند. همچنین ۲۳ درصد در بخش زراعت و باغداری، ۱۵ درصد دامداری، ۲۴/۹ درصد در بخش صنعتی و ۳ درصد نیز در بخش دولتی و خصوصی (کارمند) حضور داشته‌اند. بررسی سابقه سکونت افراد نشان می‌دهد که ۴۰/۲ درصد نمونه ۲۱ سال و بیشتر، ۵/۵ درصد ۱۶ تا ۲۰ سال، ۲۶/۲ درصد بین ۱۱ تا ۱۵ سال و ۱۰/۹ درصد بین ۶ تا ۱۰ سال و ۱۷/۲ درصد بین ۱ تا ۵ درصد در روستای خود سکونت داشته‌اند. در مجموع توزیع فراوانی مناسبی از لحاظ متغیرهای بررسی شده وجود دارد. این موضوع به این که نمونه آماری، نماینده جامعه پژوهش است، کمک مناسبی می‌نماید و اعتماد و دقت نتایج را افزایش می‌دهد؛ چرا که توزیع بهتر نمونه، تعمیم‌پذیری را افزایش می‌دهد.

جدول ۳: ویژگی‌های جمعیت‌شناختی نمونه پژوهش

متغیر	گزینه	فراوانی	درصد	درصد تجمعی
سن	۲۳ تا ۳۵ سال	۵۷	۱۵/۶	۱۵/۶
	۳۶ تا ۴۵ سال	۷۴	۲۰/۲	۳۵/۸
	۴۶ تا ۵۵ سال	۹۳	۲۵/۴	۶۱/۲
	۵۶ تا ۶۱ سال	۱۴۲	۳۸/۸	۱۰۰
تحصیلات	بیسواد	۱۸	۴/۹	۴/۹
	ابتدایی	۶۱	۱۶/۷	۲۱/۶
	راهنمایی	۵۵	۱۵	۳۶/۶
	متوسط	۱۱۰	۳۰/۱	۶۶/۷
	دیپلم	۶۶	۱۸	۸۴/۷
	لیسانس	۴۰	۱۰/۹	۹۵/۶
	فوق لیسانس و بالاتر	۱۶	۴/۴	۱۰۰
شغل	کشاورزی (زراعت و باغداری)	۸۴	۲۳	۲۳
	دامداری	۵۵	۱۵	۳۸
	خدمات	۱۲۵	۳۴/۲	۷۲/۱
	صنعتی	۹۱	۲۴/۹	۹۷
	کارمند بخش خصوصی و دولتی	۱۱	۳	۱۰۰
سابقه سکونت	۱ تا ۵ سال	۶۳	۱۷/۲	۱۷/۲
	۶ تا ۱۰ سال	۴۰	۱۰/۹	۲۸/۱
	۱۱ تا ۱۵ سال	۹۶	۲۶/۲	۵۴/۴
	۱۶ تا ۲۰ سال	۲۰	۵/۵	۶۰
	۲۱ سال و بیشتر	۱۴۷	۴۰/۲	۱۰۰

مأخذ: نگارنده، ۱۴۰۲

ارزیابی وضعیت شاخص‌های کارآفرینی در سکونتگاه‌های روستایی

نتایج حاصل از آزمون «تی تک‌نمونه‌ای» در زمینه وضعیت شاخص‌های کارآفرینی در سکونتگاه‌های روستایی اشاره به آن دارد که از مجموع شاخص‌های کارآفرینی بررسی شده، ۱۷ شاخص در سطح کمتر از ۰/۰۵ معنادار بوده اند. بررسی جهت معناداری این شاخص‌ها با استفاده از اختلاف میانگین و آماره t آزمون تأیید می‌نماید که شاخص‌های کارآفرینی شامل خلاقیت با میانگین ۲/۴۴۲، انعطاف‌پذیری با میانگین ۲/۶۹۴، مهارت‌های مدیریتی با میانگین ۲/۵۲۷، نوآوری و ابتکار با میانگین ۲/۵۹۸، دانش در زمینه فنون کار با میانگین ۲/۸۱۱، رقابت‌جویی با میانگین ۲/۸۳۶، خطرپذیری حساب شده با میانگین ۲/۷۵۶ دارای میانگین پایین‌تر از حد متوسط آزمون (۳) بوده‌اند و لذا می‌توان نتیجه گرفت که وضعیت شاخص‌های ذکر شده ضعیف بوده است. از دلایل این موضوع می‌توان به نبود دوره‌های آموزشی و توانمندسازی در روستاها به صورت مستمر، عدم تنوع‌سازی مشاغل روستایی، وابستگی بیش از حد به کشاورزی، مهاجرت نیروی جوان به نقاط شهری، عدم حمایت مالی و اعتباری از طرح‌های و ایده‌های نوآور، بی‌انگیزه بودن برخی از روستاییان و مشکلات مدیریتی و زیرساختی اشاره نمود.

همچنین نتیجه آزمون نشان داد که دو شاخص خوداشتغالی با مقدار ۰/۲۲۲ و توجه به بازار و بازاریابی با مقدار ۰/۲۱۵، در سطح بیشتر از ۰/۰۵ معنادار نشده‌اند. در مجموع می‌توان نتیجه گرفت که وضعیت شاخص‌های کارآفرینی مطلوب نبوده است؛ چرا که نتیجه ارزیابی مجموع شاخص‌ها نیز بیانگر معنادار بودن شاخص‌های کارآفرینی

در سطح کمتر از ۰/۰۵ و برابر با ۰/۰۰۰۱ است. میانگین برابر با (۲/۷۵۹) نیز به خوبی تأیید می‌نماید که وضعیت شاخص‌های کارآفرینی روستایی مطلوب نبوده‌اند (جدول ۴).

جدول ۴: ارزیابی وضعیت شاخص‌های کارآفرینی در سکونتگاه‌های روستایی (آزمون تی تک‌نمونه‌ای)

مبنای آزمون = ۳				T	شاخص‌های کارآفرینی
فاصله اطمینان در سطح ۹۵ درصد		میانگین	سطح معنی‌داری		
حد بالا	حد پایین				
-۰/۴۵۱	-۰/۶۶۳	۲/۴۴۲	۰/۰۰۰۱	-۱۰/۳	خلاق‌بودن
-۰/۲۰۲	-۰/۴۰۹	۲/۶۹۴	۰/۰۰۰۱	-۵/۸۱	انعطاف‌پذیری
۰/۵۵۳	۰/۳۲۶	۳/۴۳۹	۰/۰۰۰۱	۷/۶۱	سخت‌کوشی
-۰/۳۴۳	-۰/۶۰۱	۲/۵۲۷	۰/۰۰۰۱	۷/۲۰	مهارت‌های مدیریتی
-۰/۴۷۹	-۰/۷۳۹	۲/۳۹۰	۰/۰۰۰۱	-۹/۲۳	کسب‌وکار
-۰/۲۹۶	-۰/۵۰۶	۲/۵۹۸	۰/۰۰۰۱	-۷/۵۱	ابتکار
-۰/۰۸۸	-۰/۲۸۸	۲/۸۱۱	۰/۰۰۰۱	-۳/۷۰	دانش در زمینه فنون کار
-۰/۰۴۲	-۰/۲۸۵	۲/۸۳۶	۰/۰۰۰۸	-۲/۶۵	رقابت‌جویی
۰/۰۳۹	-۰/۱۷۱	۲/۹۳۴	۰/۲۲۲	-۱/۲۲	خوداشتغالی
-۰/۱۱۷	-۰/۳۶۹	۲/۷۵۶	۰/۰۰۰۱	-۳/۷۹	خطرپذیری حساب‌شده
۰/۰۴۷	-۰/۲۱۱	۲/۹۱۸	۰/۲۱۵	-۱/۲۴	توجه به بازار و بازاریابی
-۰/۱۶۷	-۰/۳۱۴	۲/۷۵۹	۰/۰۰۰۱	-۶/۴۱۲	مجموع (شاخص‌های کارآفرینی)

مأخذ: نگارنده، ۱۴۰۲

بررسی عوامل مؤثر در بهبود خلاقیت و نوآوری با تحلیل عاملی اکتشافی

در این پژوهش ۱۹ عامل در راستای خلاقیت و نوآوری در کارآفرینی روستایی شناخته و تحلیل شده است. جهت تأیید این عوامل، مشخص نمودن میزان تبیین آن‌ها و همچنین دسته‌بندی در طبقات کلان‌تر از تحلیل عاملی اکتشافی استفاده شد. در مطالعه حاضر برای شناسایی عوامل مؤثر در بهبود خلاقیت و نوآوری در کارآفرینی مقدار KMO برابر با (۰/۶۸۰) به دست آمده که نشان‌دهنده وضعیت مناسب داده‌ها است. این مقدار باید بیشتر از ۰/۵۰ باشد. مقدار بارتلت نیز برابر با ۵۴۳۴/۰۹۳ به دست آمده و در سطح ۹۹ اطمینان معنادار (۰/۰۰۰) است.

جدول ۵: مقدار KMO و بارتلت مؤثر در بهبود خلاقیت و نوآوری

KMO	۰/۶۸۰
بارتلت (Bartlett Test)	۵۴۳۴/۰۹۳
DF	۱۷۱
Sig	۰/۰۰۰

مأخذ: نگارنده، ۱۴۰۲

با توجه به جدول (۶)، میزان تبیین عوامل شناسایی شده در بهبود خلاقیت و نوآوری، ۶۹/۸۲۲ درصد تخمین زده شده است. مقدار ویژه بیانگر سهم هر عامل از کل واریانس متغیرهاست و هر چه مقدار آن بزرگتر باشد، نشان دهنده اهمیت و تأثیر بیشتر آن عامل است. در مجموع عوامل بررسی شده، تأییدیه لازم جهت وارد شدن در مدل سازی را دارند. علاوه بر این عوامل شناسایی شده در ۴ دسته عامل کلان تقسیم بندی شده اند. عامل اول با ۲۸/۱۱۲ درصد بیشترین سهم را از عوامل مختلف دارد. همچنین عامل دوم ۱۹/۸۹۴ درصد، عامل سوم ۱۳/۱۳۰ درصد و عامل چهارم ۸/۶۸۶ درصد را نشان داده اند.

جدول ۶: مقادیر ویژه عوامل مؤثر در بهبود خلاقیت و نوآوری در کارآفرینی روستایی

عامل	مقدار ویژه	درصد واریانس مقدار ویژه	درصد تجمعی واریانس
اول	۵/۴۶۹	۲۸/۷۸۶	۲۸/۷۸۶
دوم	۳/۷۴۵	۱۹/۷۱۲	۴۸/۴۹۸
سوم	۲/۴۲۱	۱۳/۷۴۴	۶۱/۲۴۱
چهارم	۱/۶۱۸	۸/۵۱۸	۶۹/۷۵۹

مأخذ: نگارنده، ۱۴۰۲

نامه گذاری و رتبه بندی عوامل کلان مؤثر در زمینه خلاقیت و نوآوری

عامل کلان اول: نتایج نشان می دهد که ۸ متغیر در عامل کلان اول بارگذاری شده اند (از جمله مهارت آموزی و توانمندسازی روستاییان، دسترسی روستاییان به فناوری و تکنولوژی، حمایت از جامعه روستایی نوآور و ...). این متغیرها ۲۸/۷۸۶ درصد از واریانس کل عامل کلان اول را تبیین کرده اند. به طور کلی با توجه به متغیرها یا عوامل بارگذاری شده در این دسته، عامل کلان اول در زمینه بهبود خلاقیت و نوآوری "عامل توانمندسازی و بهبود سرمایه اجتماعی" نام گذاری شد.

عامل کلان دوم: نتایج نشان می دهد که ۴ متغیر در عامل کلان دوم بارگذاری شده اند (خصوصی سازی و کمک به جامعه روستایی، وجود و کارایی قوانین نظارتی در جامعه روستایی، شفافیت در قوانین ثبت نوآوری روستاییان و ...). این متغیرها ۱۹/۷۱۲ درصد از واریانس کل عامل کلان دوم را تبیین کرده اند. به طور کلی با توجه به متغیرها یا عوامل بارگذاری شده در این دسته، عامل کلان دوم در زمینه بهبود خلاقیت و نوآوری "عامل قانونگذاری" نام گذاری شد.

عامل کلان سوم: نتایج نشان می دهد که ۴ متغیر در عامل کلان سوم بارگذاری شده اند (کاهش هزینه های حمل کالاهای روستایی، دسترسی روستاییان به اینترنت مطلوب، دسترسی روستاییان به منابع انرژی و ...). این متغیرها ۱۳/۷۴۴ درصد از واریانس کل عامل کلان سوم را تبیین کرده اند. به طور کلی با توجه به متغیرها یا عوامل بارگذاری شده در این دسته، عامل کلان سوم در زمینه بهبود خلاقیت و نوآوری "عامل زیرساختی" نام گذاری شد.

عامل کلان چهارم: نتایج نشان می دهد که ۳ متغیر در عامل کلان چهارم بارگذاری شده اند (اعتبارات بانکی جهت حمایت از نوآوری، روند سرمایه گذاری در روستا، کاهش اخذ مالیات از نوآوری روستایی). این متغیرها ۸/۵۱۸ درصد از واریانس کل عامل کلان چهارم را تبیین کرده اند. به طور کلی با توجه به عوامل بارگذاری شده در این دسته، عامل کلان چهارم در زمینه بهبود خلاقیت و نوآوری "عامل اعتبارات مالی" نام گذاری شد.

در سطح عوامل جزئی نیز نتایج بارعاملی نشان می‌دهد که بیشترین وزن یا بار عاملی مربوط به دوره‌های آموزشی-ترویجی و کارگاهی با وزن ۰/۹۱۴، انجام فعالیت مشارکتی و گروهی روستاییان با وزن ۰/۸۴۵ و سپس سهولت دسترسی به جاده و بازار با ۰/۸۴۴ بوده است.

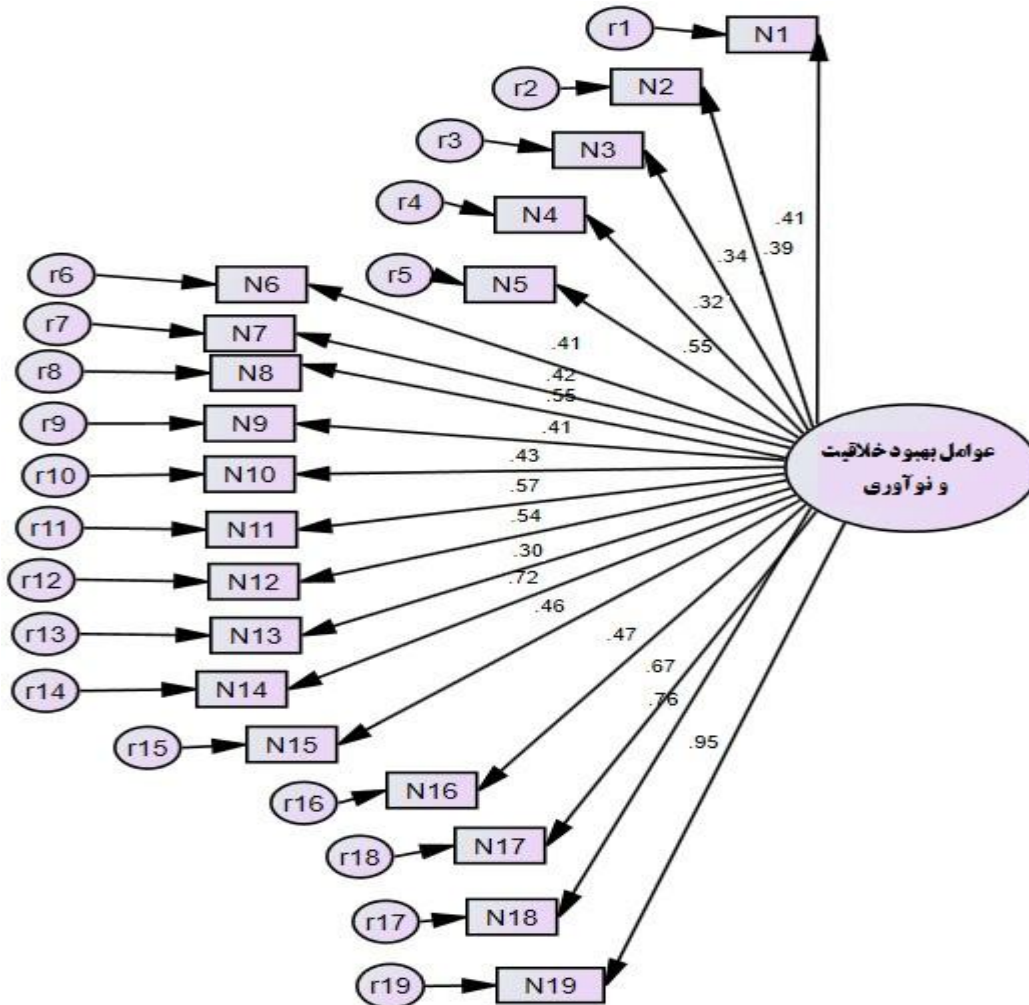
جدول ۷: رتبه‌بندی و ارائه عوامل کلان مؤثر در بهبود خلاقیت و نوآوری در کارآفرینی روستایی

مؤلفه (عامل)	مقدار ویژه	متغیر	بار عاملی
عامل توانمندسازی و بهبود سرمایه اجتماعی	۲۸/۷۸۶	مهارت‌آموزی و توانمندسازی روستاییان	۰/۸۲۱
		دسترسی روستاییان به فناوری و تکنولوژی	۰/۷۸۵
		حمایت از جامعه روستایی نوآور	۰/۸۳۵
		دوره‌های آموزشی-ترویجی و کارگاهی	۰/۹۱۴
		اعتماد به کسب‌وکار در جامعه روستایی	۰/۷۸۲
		انجام فعالیت مشارکتی و گروهی روستاییان	۰/۸۴۵
		اشتغال و تشویق جامعه جهت رونق نوآوری	۰/۶۸۳
		استعداد و خلاقیت جامعه روستایی	۰/۶۵۱
عامل قانونگذاری	۱۹/۷۱۲	خصوصی‌سازی و کمک به جامعه روستایی	۰/۵۴۳
		وجود و کارایی قوانین نظارتی در جامعه روستایی	۰/۷۰۱
		شفافیت در قوانین ثبت نوآوری روستاییان	۰/۸۰۷
		واگذاری امور دولت به روستاییان	۰/۵۶۱
		کاهش هزینه‌های حمل کالاهای روستایی	۰/۵۵۵
عامل زیرساختی	۱۳/۷۴۴	دسترسی روستاییان به اینترنت مطلوب	۰/۷۱۰
		دسترسی روستاییان به منابع انرژی (آب، برق، گاز و ...)	۰/۷۷۰
		سهولت دسترسی به جاده و بازار	۰/۸۴۴
		اعتبارات بانکی جهت حمایت از نوآوری	۰/۶۴۷
عامل اعتبارات مالی	۸/۵۱۸	روند سرمایه‌گذاری در روستا	۰/۶۰۷
		کاهش اخذ مالیات از نوآوری روستایی	۰/۶۹۶

مأخذ: نگارنده، ۱۴۰۲

عوامل مؤثر در بهبود خلاقیت و نوآوری در کارآفرینی سکونتگاه‌های روستایی با استفاده از مدل‌سازی
 در این بخش با استفاده از مدل‌سازی معادلات ساختاری، به بررسی تأثیر عوامل مؤثر در بهبود خلاقیت و نوآوری در کارآفرینی سکونتگاه‌های روستایی تأکید شده است. جهت ارائه یک مدل تجربی از تأثیر عوامل مؤثر در بهبود خلاقیت و نوآوری در کارآفرینی سکونتگاه‌های روستایی، با استفاده از نرم‌افزار «AMOS»، ابتدا مدل تحلیلی عاملی مرتبه اول مربوط به هر یک از شاخص‌ها (۱۹ عامل) را ترسیم کرده و در ادامه مدل مذکور، هر یک از عوامل اعتبارسنجی شده‌اند. عوامل مذکور با استفاده از مدل تحلیل عاملی اکتشافی اعتبارسنجی شده‌اند (شکل ۳). نتایج بررسی بار عاملی مربوط به ۱۹ عامل مؤثر در خلاقیت و نوآوری نشان می‌دهد مقدار بارهای عاملی از ۰/۳ بیشتر بوده و نشان‌دهنده وضعیت مناسب عوامل در مدل ترسیم‌شده می‌باشد. این مدل می‌تواند تأثیر عوامل مؤثر در بهبود

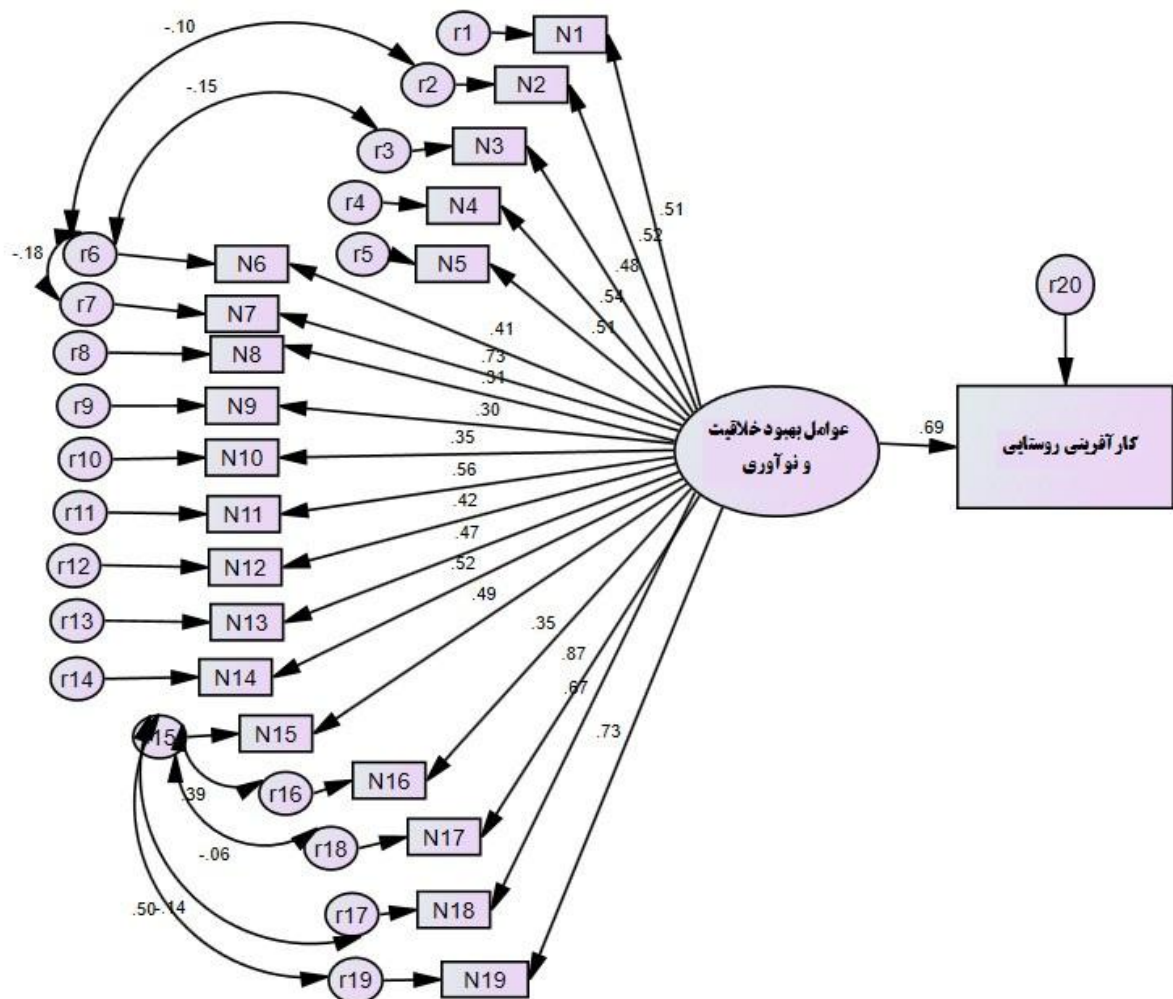
خلاقیت و نوآوری در کارآفرینی سکونتگاه‌های روستایی را ارزیابی و پیش‌بینی نمایند. علاوه بر این عوامل به کار رفته در مدل از اعتبار قابل قبولی برخوردار هستند.

شکل ۳: بار عاملی مدل عوامل مؤثر در بهبود خلاقیت و نوآوری

تهیه و ترسیم: نگارنده، ۱۴۰۲

پس از آن که بارهای عاملی عوامل خلاقیت و نوآوری از تأیید آن‌ها اشاره داشته است، اقدام به ترسیم مدل اصلی پژوهش؛ یعنی تأثیر عوامل بهبود خلاقیت و نوآوری در کارآفرینی سکونتگاه‌های روستایی شده است. شکل (۴) مدل نهایی تأثیر عوامل را در کارآفرینی نشان داده است. این مدل یک مدل رگرسیونی بوده است که رابطه و تأثیرات ۱۹ عوامل مؤثر در بهبود خلاقیت و نوآوری در کارآفرینی سکونتگاه‌های روستایی را نشان می‌دهد. در ادامه نیز بر اساس جدول (۸) کلیت این مدل ارزیابی شده است. بر اساس این مدل، عوامل خلاقیت و نوآوری می‌توانند ۶۹ درصد در توسعه کارآفرینی و تغییر وضعیت موجود مؤثر باشند.

شکل ۴: مدل تأثیر عوامل مختلف بهبود خلاقیت و نوآوری در کارآفرینی سکونتگاه‌های روستایی

تهیه و ترسیم: نگارنده، ۱۴۰۲

جدول (۸) شاخص‌های ارزیابی کلیت مدل تأثیر عوامل مؤثر در بهبود خلاقیت و نوآوری در کارآفرینی سکونتگاه‌های روستایی را بیان می‌نماید. نهایتاً نتایج حاصل از شاخص‌های برازش مدل نهایی نشان می‌دهد که مدل از برازش خوب برخوردار است و اعتبار و دقت لازم را در زمینه بررسی تأثیر عوامل بهبود خلاقیت و نوآوری در کارآفرینی سکونتگاه‌های روستایی را دارا است. در واقع این مدل توانسته است چگونگی و سطح اثرگذاری را به خوبی تبیین و ارائه نماید (جدول ۷). از جمله شاخص‌های مهم در این زمینه می‌توان به؛ میزان (CFI) برابر با ۰/۹۵۴، میزان (RMSEA) برابر با ۰/۰۶۹، میزان (HOELTER) برابر با ۲۴۳ و همچنین NFI برابر با ۰/۹۶۴ اشاره نمود که با مقادیر پیشنهادی و استاندارد مطابقت دارند.

جدول ۸: شاخص‌های ارزیابی کلیت مدل تأثیر عوامل مختلف بهبود خلاقیت و نوآوری در کارآفرینی سکونتگاه‌های روستایی

شاخص	مقادیر پیشنهادی	مدل نهایی تحقیق
CMIN ^۱	-	۸/۶۵۴
^۲ DF	-	۴/۱۲۳
^۳ CMIN/DF	< ۵	۳/۴۳۲
^۴ CFI	> ۰/۹	۰/۹۵۴
^۵ RMSEA	< ۰/۰۸	۰/۰۶۹
^۶ HOELTER	> ۷۵	۲۴۳
^۷ RMR	≈ ۰	۰/۰۲۵
^۸ GFI	> ۰/۹	۰/۹۷۸
^۹ NFI	> ۰/۹	۰/۹۶۴
^{۱۱} PRATIO	۰-۱	۰/۳۲۱

مأخذ: نگارنده، ۱۴۰۲

پس از بررسی برازش کلیت مدل تأثیر عوامل بهبود خلاقیت و نوآوری در کارآفرینی سکونتگاه‌های روستایی، اثر متغیرهای مستقل بر متغیر وابسته پژوهش مورد بررسی قرار گرفت. همان‌طور که مشاهده می‌شود (جدول ۹)، نقش عوامل بهبود خلاقیت و نوآوری در کارآفرینی سکونتگاه‌های روستایی در میان پاسخگویان در سطح ۹۹ درصد اطمینان معنادار است. بالاتر بودن نسبت بحرانی^۲ برآورد شده از مقدار ۲/۵۸ (نسبت بحرانی بالاتر از ۲/۵۸ نشانگر معناداری اثر می‌باشد)، نیز نشان‌دهنده معناداری اثر متغیر مستقل پژوهش (عوامل خلاقیت و نوآوری) بر متغیر وابسته (کارآفرینی روستایی) می‌باشد. در مجموع می‌توان چنین عنوان کرد که ۱۹ عامل خلاقیت و نوآوری شامل خصوصی‌سازی و کمک به جامعه روستایی، وجود و کارایی قوانین نظارتی در جامعه روستایی، شفافیت در قوانین ثبت نوآوری روستاییان، واگذاری امور دولت به روستاییان، کاهش هزینه‌های حمل کالاهای روستایی، دسترسی روستاییان به اینترنت مطلوب، دسترسی روستاییان به منابع انرژی (آب، برق، گاز و ...)، سهولت دسترسی به جاده و بازار، مهارت‌آموزی و توانمندسازی روستاییان، دسترسی روستاییان به فناوری و تکنولوژی، حمایت از جامعه روستایی نوآور، دوره‌های آموزشی-ترویجی و کارگاهی، اعتبارات بانکی جهت حمایت از نوآوری، روند سرمایه‌گذاری در روستا، کاهش اخذ مالیات از نوآوری روستایی، اعتماد به کسب‌وکار در جامعه روستایی، انجام فعالیت مشارکتی و گروهی روستاییان، اشتغال و تشویق جامعه جهت رونق نوآوری، استعداد و خلاقیت جامعه روستایی در توسعه کارآفرینی روستایی تأثیرگذار هستند.

بررسی میزان تأثیر ۱۹ عامل نشان‌دهنده مقدار اثر کل ۰/۶۹ بوده و در مجموع عوامل خلاقیت و نوآوری می‌تواند حدود ۶۹ درصد واریانس، نقش آفرینی و تأثیرات مثبت در کارآفرینی روستایی را تبیین نماید. براساس نتایج مدل بیشترین تأثیرگذاری شاخص‌ها در کارآفرینی مربوط به انجام فعالیت مشارکتی و گروهی روستاییان با

۱. کای اسکور

2. CR

۳. درجه آزادی؛ ۴. کای اسکور نسبی؛ ۵. برازش تطبیقی؛ ۶. ریشه میانگین مربعات خطای برآورد؛ ۷. شاخص هلتر؛ ۸. ریشه دوم مربع باقیمانده؛ ۹. شاخص نیکویی برازش؛ ۱۰. شاخص نرمان شده بنتلر- بونت؛ ۱۱. نسبت صرفه جویی.

تیبین ۰/۸۷ است. دو عامل استعداد و خلاقیت جامعه روستایی و همچنین دسترسی روستاییان به منابع انرژی (آب، برق، گاز و...) به طور مشترک با تیبین ۰/۷۳ در رتبه دوم شناخته شده‌اند. علاوه بر این اشتغال و تشویق جامعه جهت رونق نوآوری با تیبین ۰/۶۷ و حمایت از جامعه روستایی نوآور با تیبین ۰/۵۶ در رتبه‌های بعدی از لحاظ تأثیرگذاری قرار گرفته‌اند. در مجموع نتیجه مدل‌سازی نشانگر این مطلب است که شاخص‌ها یا عوامل خلاقیت و نوآوری در صورتی که بهبود و مورد اهمیت و برنامه‌ریزی قرار گیرند، می‌توانند در توسعه کارآفرینی و بسترسازی در مناطق روستایی مؤثر واقع شوند.

جدول ۹: ضرایب مدل رگرسیونی تأثیر عوامل مختلف بهبود خلاقیت و نوآوری در کارآفرینی سکونتگاه‌های

روستایی از طریق مدل‌سازی معادلات ساختاری

برآورد استاندارد			متغیر وابسته	عوامل بهبود خلاقیت و نوآوری (متغیرهای مستقل)
نسبت بحرانی	اثر کل	سطح معناداری		
۰/۰۰۰	۰/۵۱	۶/۵۴۶	کارآفرینی سکونتگاه‌های روستایی	خصوصی‌سازی و کمک به جامعه روستایی
۰/۰۰۰	۰/۵۲	۷/۰۹۸		وجود و کارایی قوانین نظارتی در جامعه روستایی
۰/۰۰۰	۰/۴۸	۷/۱۲۳		شفافیت در قوانین ثبت نوآوری روستاییان
۰/۰۰۰	۰/۵۴	۸/۴۵۶		واگذاری امور دولت به روستاییان
۰/۰۰۰	۰/۵۱	۶/۶۵۹		کاهش هزینه‌های حمل کالاهای روستایی
۰/۰۰۲	۰/۴۱	۷/۳۴۵		دسترسی روستاییان به اینترنت مطلوب
۰/۰۰۱	۰/۷۳	۷/۰۰۹		دسترسی روستاییان به منابع انرژی (آب، برق، گاز و ...)
۰/۰۰۰	۰/۳۴	۷/۷۶۸		سهولت دسترسی به جاده و بازار
۰/۰۰۰	۰/۳۰	۷/۳۲۱		مهارت‌آموزی و توانمندسازی روستاییان
۰/۰۰۲	۰/۳۵	۵/۴۹۸		دسترسی روستاییان به فناوری و تکنولوژی
۰/۰۰۰	۰/۵۶	۶/۹۹۱		حمایت از جامعه روستایی نوآور
۰/۰۰۱	۰/۴۲	۷/۰۳۴		دوره‌های آموزشی-ترویجی و کارگاهی
۰/۰۰۰	۰/۴۷	۵/۸۱۲		اعتبارات بانکی جهت حمایت از نوآوری
۰/۰۰۰	۰/۵۲	۵/۸۰۰		روند سرمایه‌گذاری در روستا
۰/۰۰۰	۰/۴۹	۶/۴۱۲		کاهش اخذ مالیات از نوآوری روستایی
۰/۰۰۰	۰/۳۵	۷/۴۵۳		اعتماد به کسب‌وکار در جامعه روستایی
۰/۰۰۱	۰/۸۷	۷/۰۰۴		انجام فعالیت مشارکتی و گروهی روستاییان
۰/۰۰۰	۰/۶۷	۶/۵۴۳		اشتغال و تشویق جامعه جهت رونق نوآوری
۰/۰۰۲	۰/۷۳	۶/۶۷۸		استعداد و خلاقیت جامعه روستایی

مأخذ: نگارنده، ۱۴۰۲

سنجش تفاوت معناداری عوامل بهبود خلاقیت و نوآوری در کارآفرینی در مناطق روستایی

برای بررسی تفاوت معناداری عوامل بهبود خلاقیت و نوآوری در کارآفرینی در مناطق روستایی از آزمون «آنووا» استفاده شد. در این تحقیق ۱۹ روستای بیشتر از ۵۰ خانوار بررسی شد. با توجه به نتایج به دست آمده در جدول (۱۰) می‌توان این‌گونه نتیجه‌گرفت میان مناطق روستایی مورد مطالعه از لحاظ عوامل بهبود خلاقیت و نوآوری،

تفاوت معناداری در سطح ۰/۱۱۵ مشاهده نشده است؛ چرا که مقدار معناداری آزمون بیشتر از ۰/۰۵ بوده و لذا مناطق روستایی تفاوت معناداری از لحاظ خلاقیت و نوآوری نداشته و شرایط یکسانی مشاهده شده است.

جدول ۱۰: تفاوت معناداری عوامل مختلف بهبود خلاقیت و نوآوری در کارآفرینی در مناطق روستایی (آزمون آنووا)

Sig	F	میانگین مربعات	درجه آزادی	مجموع مربعات	واریانس	شاخص
۰/۱۱۵	۱/۴۲۹	۰/۴۹۰	۱۸	۸/۸۱۷	بین گروهی	عوامل بهبود خلاقیت و نوآوری
		۰/۳۴۳	۳۴۷	۱۱۸/۹۳۵	درون گروهی	
		***	۳۶۵	۱۲۷/۷۵۲	مجموع	

مأخذ: نگارنده، ۱۴۰۳

این تحقیق در راستای شناخت عوامل مؤثر در بهبود خلاقیت و نوآوری روستایی و سپس تأثیر این موضوع در کارآفرینی روستایی انجام شده است. نتایج گویای آن است که شاخص‌های کارآفرینی در مناطق روستایی، شامل خلاقیت، انعطاف‌پذیری، مهارت‌های مدیریتی، نوآوری و ابتکار، رقابت‌جویی، دانش در زمینه فنون کار و خطرپذیری، وضعیت نامطلوبی داشته‌اند؛ به‌گونه‌ای که این وضعیت را می‌توان در زمینه‌های مختلف به‌خوبی مشاهده نمود. از مهمترین دلایلی که چنین شرایط ضعیفی را ایجاد نموده می‌توان به نبود دوره‌های آموزشی و توانمندسازی در روستاها به‌صورت مستمر، عدم توجه به تنوع‌سازی مشاغل روستایی، وابستگی بیش‌ازحد به کشاورزی، مهاجرت نیروی جوان به نقاط شهری، عدم حمایت مالی و اعتباری از طرح‌های و ایده‌های نوآور، بی‌انگیزه‌بودن برخی از روستاییان و مشکلات مدیریتی و زیرساختی اشاره نمود.

همچنین نتیجه نشان داد که عوامل مؤثر در خلاقیت و نوآوری روستایی شامل ۱۹ عامل است. این عوامل شامل خصوصی‌سازی و کمک به جامعه روستایی، وجود و کارایی قوانین نظارتی در جامعه روستایی، شفافیت در قوانین ثبت نوآوری روستاییان، واگذاری امور دولت به روستاییان، کاهش هزینه‌های حمل کالاهای روستایی، دسترسی روستاییان به اینترنت مطلوب، دسترسی روستاییان به منابع انرژی (آب، برق، گاز و...)، سهولت دسترسی به جاده و بازار، مهارت‌آموزی و توانمندسازی روستاییان، دسترسی روستاییان به فناوری و تکنولوژی، حمایت از جامعه روستایی نوآور، دوره‌های آموزشی-ترویجی و کارگاهی، اعتبارات بانکی جهت حمایت از نوآوری، روند سرمایه‌گذاری در روستا، کاهش اخذ مالیات از نوآوری روستایی، اعتماد به کسب‌وکار در جامعه روستایی، انجام فعالیت مشارکتی و گروهی روستاییان، اشتغال و تشویق جامعه جهت رونق نوآوری، استعداد و خلاقیت جامعه روستایی بوده‌اند. تحلیل نتایج این بخش نشان داد که مجموعاً چهارعامل اصلی در خلاقیت و نوآوری تأثیرگذار است که تحت عنوان توانمندسازی و بهبود سرمایه اجتماعی، قانون‌گذاری، زیرساختی و اعتبارات مالی دسته‌بندی شده‌اند؛ بنابراین نمی‌توان از اهمیت و نقش مهم شاخص‌های خلاقیت و نوآوری در جامعه روستایی چشم‌پوشی نمود؛ چرا که خلاقیت و نوآوری در نواحی روستایی، می‌تواند زمینه‌ساز تغییرات و تحولات گسترده دیگری در ابعاد اقتصادی، اجتماعی، کالبدی و زیرساختی باشد. نتایج این بخش از پژوهش توسط تحقیقات بوخاری و همکاران (۲۰۱۷)، مونوز و کیمیت (۲۰۱۹)، حیدری ساربان (۱۳۹۳)، دربان‌آستانه و همکاران (۱۳۹۸) و یزدانی و همکاران (۱۳۹۹)، پوشش داده شده است و نتیجه این بخش از پژوهش تأیید شده است.

همچنین نتیجه پژوهش نشان داد که خلاقیت و نوآوری در کارآفرینی روستایی تأثیرگذار است. برای این موضوع بایستی ابتدا شاخص‌های خلاقیت و نوآوری ارتقا یابد. سپس به واسطه این ارتقا، کارآفرینی روستایی نیز توسعه خواهد یافت. در این زمینه انجام فعالیت مشارکتی و گروهی روستاییان؛ استعداد و خلاقیت جامعه روستایی؛ دسترسی روستاییان به منابع انرژی (آب، برق، گاز و ...); اشتغال و تشویق جامعه جهت رونق نوآوری و حمایت از جامعه روستایی نوآور بیشترین تأثیرگذاری را کارآفرینی روستایی داشته است. نتیجه پژوهش‌های چتان و لیا (۲۰۱۹)، کریسمیانینگسیه و همکاران (۲۰۲۰) و میرزایی و همکاران (۱۴۰۲) با این بخش از تحقیق حاضر هم‌پوشانی دارد و در نتیجه تأییدکننده نتایج تحقیق است. بی‌شک، افزایش خلاقیت و نوآوری، یکی از پیش‌زمینه‌های اساسی در راستای بهبود کارآفرینی در مناطق روستایی است. تقویت بسترهای اجتماعی، زیرساختی و اعتباری- مالی می‌تواند به رشد استعدادهای فردی و اجتماعی منجر شود. نتیجه این روند، کمک به توسعه روستایی، به‌ویژه رونق کارآفرینی است؛ چرا که کارآفرینی تک‌بعدی نیست و همه مسائل اجتماعی، اقتصادی، کالبدی و ... مناطق روستایی را شامل می‌شود؛ از این رو بایستی خلاقیت و نوآوری در روستاها ارتقا یابد و سپس از این شرایط جهت بهبود رویکرد کارآفرینی استفاده شود.

نتیجه‌گیری

در مجموع نتیجه‌گیری این پژوهش تأیید می‌نماید که خلاقیت و نوآوری نقش مهمی در کارآفرینی و تغییر شرایط روستاها ایفا می‌کند. نوآوری و خلاقیت در روستا نتیجه ارتقای شاخص سرمایه اجتماعی و توانمندسازی روستاییان است. همچنین ارتقای زیرساخت‌ها، تأمین اعتبارات مالی و اجرای درست قوانین و نظارت نیز در راستای بهبود خلاقیت و نوآوری مؤثر هستند. با بهبود خلاقیت و نوآوری، می‌توان به توسعه کارآفرینی امیدوار بود؛ چرا که نتیجه این پژوهش تأیید نمود که ارتقای خلاقیت و نوآوری از طریق عوامل بررسی شده، می‌تواند به توسعه کارآفرینی در مناطق روستایی منجر شود؛ بنابراین پیشنهاد می‌شود که؛ ۱- مهارت‌آموزی و توانمندسازی جامعه روستایی مورد مطالعه از طریق برنامه‌های عملیاتی تقویت شود. ۲- با توجه به اهمیت زیرساخت‌های فناوری در ایجاد خلاقیت و کارآفرینی، زیرساخت‌های اینترنت روستایی که ضعیف بوده است، بایستی ارتقا یابد. ۳- قوانین و نظارت‌های اصولی در زمینه خلاقیت و نوآوری روستاییان مورد تأکید باشد. ۴- دوره‌های آموزشی-ترویجی و کارگاهی در تمامی روستاهای مورد مطالعه جهت کارآفرینی و بروز خلاقیت‌های حوزه کسب‌وکار مورد تأکید قرار گیرد. ۵- جهت ایجاد کسب‌وکار و بهبود کارآفرینی، انجام فعالیت مشارکتی و گروهی روستاییان مورد حمایت اعتباری بیشتری قرار گیرد. ۶- از کسب‌وکارها و فعالیت‌های کارآفرینی در روستاها، مالیات کمتری اخذ شود.

منابع

- ابراهیم‌زاده، عیسی؛ ابوذر پایدار (۱۳۹۸). برنامه‌ریزی توسعه اقتصادی و اشتغال‌زایی روستایی برپایه پیشران‌ها و زنجیره پیشین و پسین مطالعه موردی: روستای مسجد ابوالفضل در ایرانشهر، جغرافیا و توسعه. دوره ۱۷. شماره ۵۷. صفحات ۳۰-۱.
- <https://doi.org/10.22111/gdij.2019.4982>
- ترکاشوند، زهرا؛ امیر حیدریان؛ حسنعلی فرجی‌سبکبار (۱۴۰۲). تحلیل عوامل تشخیص فرصت‌های کارآفرینی روستایی از نظر مهاجران افغانستانی (مطالعه موردی: شهرستان ورامین)، اقتصاد فضا و توسعه روستایی. دوره ۱۲. شماره ۴۳. صفحات ۱۳۰-۱۱۵.
- <http://serd.khu.ac.ir/article-1-3913-fa.html>
- جمینی، داود؛ علیرضا جمشیدی (۱۴۰۰). مدل‌سازی عوامل مؤثر بر توسعه شاخص‌های کارآفرینی در مناطق روستایی ایران نمونه پژوهش: منطقه اورامانات، استان کرمانشاه. برنامه‌ریزی فضایی. دوره ۱۱. شماره ۳. صفحات ۹۴-۷۳.
- <https://doi.org/10.22108/sppl.2021.128388.1576>
- حیدری‌ساربان، وکیل (۱۳۹۴). بررسی عوامل مؤثر بر موفقیت کارآفرینان روستایی استان اردبیل، مجله جغرافیا و توسعه. دوره ۱۳. شماره ۳۸. صفحات ۱۶۸-۱۵۱.
- <https://doi.org/10.22111/gdij.2015.1937>
- حیدری، غلامحسین (۱۳۹۰). فرهنگ خلاقیت و خلاقیت فرهنگی، ابتکار و خلاقیت در علوم انسانی. دوره ۱. شماره ۲. صفحات ۸۸-۵۷.
- <https://sanad.iau.ir/Journal/ichs/Article/930820>
- دربان‌آستانه، محمدرضا؛ حمید شایان؛ علی‌اکبر عنابستانی؛ حمداله سجاسی‌قیداری (۱۳۹۸). بررسی عوامل ساختاری مؤثر در نوآوری در کارآفرینی روستایی (نمونه مورد مطالعه: شهرستان فاروج)، جغرافیا و توسعه ناحیه‌ای. دوره ۱۷. شماره ۲. صفحات ۱۰۰-۶۷.
- <https://doi.org/10.22067/geography.v17i2.70282>
- شمس‌الدینی، علی؛ محمدرضا امیری‌فهلپانی (۱۳۹۳). تجزیه و تحلیل عوامل مرتبط با توسعه صنعت گردشگری در مناطق روستایی شهرستان ممسنی (با استفاده از مدل تصمیم‌گیری (SWOT)، فصلنامه جغرافیایی فضای گردشگری. دوره ۳. شماره ۱۲. صفحات ۱۲۵-۱۰۷.
- <https://sanad.iau.ir/Journal/gjts/Article/999655>
- شهبازی، حسین‌رضا (۱۴۰۱). کارآفرینی کشاورزی راهبردی در توسعه پایدار روستایی، فصلنامه جغرافیا و روابط انسانی. دوره ۵. شماره ۲. صفحات ۲۴۸-۲۴۳.
- <https://doi.org/10.22034/gahr.2022.341751.1716>
- صادقی‌فیضی، جعفر؛ احسان یوسفی؛ محمد سلیمانی (۱۳۹۰). بررسی میزان تأثیر مدیریت دانش بر نوآوری (در میان مدیران و کارکنان شرکت‌های فناور مستقر در پارک علم و فناوری دانشگاه ارومیه)، ابتکار و خلاقیت در علوم انسانی. دوره ۱. شماره ۳. صفحات ۵۳-۲۹.
- <https://sanad.iau.ir/Journal/ichs/Article/930796>
- طبیعی، منصور؛ محمدتقی ایمان؛ ماندانا کریمی (۱۴۰۰). کاوش مردم‌نگارانه انتقادی چالش‌های بحران آب در روستاهای شهرستان ممسنی، پژوهش‌های راهبردی مسائل اجتماعی ایران. دوره ۱۰. شماره ۲. صفحات ۲۲-۱.
- <https://doi.org/10.22108/srsp.2021.126606.1657>
- عباسی، صوفیا؛ سیدمهدی میردامادی؛ مریم امیدو نجف‌آبادی؛ سیدجمال فرج‌الله‌حسینی (۱۴۰۱). طراحی مدل توسعه کارآفرینی اکوتوریسم روستایی با رویکرد کیفی، جغرافیا و توسعه. دوره ۲۰. شماره ۶۶. صفحات ۱۶۰-۱۳۱.
- <https://doi.org/10.22111/j10.22111.2022.6716>

علیپورشعاری دهقانی، زهرا (۱۳۹۴). خلاقیت و نقش آن در معماری، کنفرانس سالانه پژوهش‌های معماری، شهرسازی و مدیریت شهری.

<https://civilica.com/doc/544286/>

فتحی، سروش؛ معصومه مطلق (۱۳۸۹). رویکرد نظری بر توسعه پایدار روستایی مبتنی بر فن‌آوری اطلاعات و ارتباطات، فصلنامه جغرافیای انسانی. دوره ۲. شماره ۲. صفحات ۶۶-۴۷.

<https://www.sid.ir/paper/177075/fa>

فراهانی، حسین؛ زکیه رسولی‌نیا؛ زهرا اصدقی‌سراسکانرود (۱۳۹۳). عوامل اثرگذار بر رشد کارآفرینی در نواحی روستایی مورد: دهستان جابرانصار در شهرستان آبدانان، اقتصاد فضا و توسعه روستایی. دوره ۳. شماره ۹. صفحات ۱۶-۱.

URL: <http://serd.khu.ac.ir/article-1-2148-fa.html>

کرد، باقر؛ عبدالعزیز آبتین (۱۳۹۲). بررسی عوامل مؤثر بر توسعه کارآفرینی روستایی در استان سیستان و بلوچستان (با تمرکز بر توسعه مراکز رشد روستایی، توسعه فناوری‌های اطلاعات و ارتباطات و توانمندسازی زنان روستایی). دوره ۱۱. شماره ۳۲. صفحات ۱۴-۱.

<https://doi.org/10.22111/gdij.2013.1160>

محمدی، نعیمه؛ حسن دانایی‌فرد (۱۳۹۸). الگوی حکمرانی مشارکتی توسعه انرژی تجدیدپذیر ایران: رویکرد نهادی، مطالعات راهبردی سیاست‌گذاری عمومی (مطالعات راهبردی جهانی شدن)، دوره ۵. شماره ۳. صفحات ۹۵-۶۷.

<http://epprjournal.ir/article-1-552-fa.html>

میرزایی، خلیل؛ اعظم شکوری؛ مرجان سپه‌پناه؛ فرشته عوافی‌کمل؛ مسعود سامیان (۱۴۰۲). شناسایی سناریوهای توسعه پایدار روستایی استان همدان (با تأکید بر توسعه کارآفرینی و مشاغل خانگی)، اقتصاد فضا و توسعه روستایی. دوره ۱۲. شماره ۴۳. صفحات ۱۸-۱.

<http://serd.khu.ac.ir/article-1-3907-fa.html>

همتی، فاطمه؛ سامان صالحی‌نوری؛ یونس وکیل‌الرعايا (۱۴۰۱). شناسایی و اولویت‌بندی عوامل مؤثر بر نوآوری در طرح‌های کارآفرینانه سبز و کسب و کارهای سبز با کمک مدل‌های تصمیم‌گیری، فصلنامه مدیریت سبز. دوره ۲. شماره ۱. صفحات ۵۲-۳۷.

<https://dorl.net/dor/20.1001.1.28210050.1401.1.2.3.7>

یزدانی، رقیه؛ مسعود خیراندیش؛ محسن محمدی‌خیاوه؛ هادی امینی (۱۳۹۹). بررسی عوامل مؤثر بر توسعه روستایی با تأکید بر کارآفرینی کشاورزی (مورد مطالعه: استان خراسان شمالی)، راهبردهای کارآفرینی در کشاورزی. دوره ۱۳. شماره ۱۳. صفحات ۷۷-۶۳.

<https://dor.isc.ac/dor/20.1001.1.25383426.1399.7.13.7.3>

References

Ahl, H., Berglund, K., Pettersson, K., & Tillmar, M. (2023). Women's contributions to rural development: implications for entrepreneurship policy. *International Journal of Entrepreneurial Behavior & Research*.

<https://doi.org/10.1108/IJEBR-11-2022-0973>

Ashomre, C. (2008). Criteria for youth entrepreneurship education. Consortium for entrepreneurship education.

Retrieved on 26, September, Retrieved from:

<http://www.entre-ed.org/entre/criteria.htm>.

Bukhari, Z., Rafi, F., Nawaz, M. T., & Jamal, D. F. Q. (2017). Significance of Creativity, Innovation, and Resource-management in Entrepreneurial Ventures. *Industrial Engineering Letters*, 7(5), 37-41.

<https://www.iiste.org/Journals/index.php/IEL/article/view/38767>

- Chen, X., Wang, Y., & Li, J. (2022). Digital innovation and rural entrepreneurship: Enhancing access and capabilities in underserved regions. *Journal of Rural Studies*, 92, 58-68.
<https://doi.org/10.1016/j.jrurstud.2022.02.014>
- Deller, S., Kures, M., & Conroy, T. (2019). Rural entrepreneurship and migration. *Journal of Rural Studies*, 66, 30-42.
<https://doi.org/10.1016/j.jrurstud.2019.01.026>
- Faggio, G., Silva, O. (2014). Self-employment and entrepreneurship in urban and rural labour markets. *Journal of Urban Economics*, 84, 67-85.
<https://doi.org/10.1016/j.jue.2014.09.001>
- Fortunato, M. W. P. (2014). Supporting rural entrepreneurship: A review of conceptual developments from research to practice. *Community development*, 45(4), 387-408.
<https://doi.org/10.1080/15575330.2014.935795>
- Garcia, M., & Lopez, S. (2023). The role of emerging technologies in sustainable rural development: A systematic review. *Sustainability*, 15(4), 2105.
<https://doi.org/10.3390/su15042105>
- Hughes, D. J., Lee, A., Tian, A. W., Newman, A., & Legood, A. (2018). Leadership, creativity, and innovation: A critical review and practical recommendations. *The Leadership Quarterly*, 29(5), 549-569.
<https://doi.org/10.1016/j.leaqua.2018.03.001>
- Korsgaard, S., Müller, S., & Tanvig, H. W. (2015). Rural entrepreneurship or entrepreneurship in the rural-between place and space. *International Journal of Entrepreneurial Behavior & Research*, 21(1), 5-26.
<https://doi.org/10.1108/IJEBR-11-2013-0205>
- Krismiyaningsih, E., Mendrofa, M. J. S., Arifianto, A., & Fahmi, F. Z. (2020). Building the resilience of rural creative entrepreneurship through leadership concept: the case of Kaliabu, Indonesia. In *IOP Conference Series: Earth and Environmental Science* (Vol. 592, No. 1, 012029). IOP Publishing.
[DOI 10.1088/1755-1315/592/1/012029](https://doi.org/10.1088/1755-1315/592/1/012029)
- Muñoz, P., & Kimmitt, J. (2019). Rural entrepreneurship in place: An integrated framework. *Entrepreneurship & Regional Development*, 31(9-10), 842-873.
<https://doi.org/10.1080/08985626.2019.1609593>
- Olmo-García, F. del, Domínguez-Fabian, I., Crecente-Romero, F. J., & del Val-Núñez, M. T. (2023). Determinant factors for the development of rural. *Technological Forecasting and Social Change*, 191, 122487.
<https://doi.org/10.1016/j.techfore.2023.122487>
- Rodríguez-Rodríguez, D., Larrubia, R. (2022). Protected areas and rural depopulation in Spain: a multi-stakeholder perceptual stud. *Land* 11 (3), 1-15.
<https://doi.org/10.3390/land11030384>
- Smith, L., & Anderson, R. (2021). Social and cultural factors influencing innovation adoption in rural communities. *International Journal of Innovation Management*, 25(6), 2150043.
<https://doi.org/10.1142/S1363919621500432>
- Tabares, A., Londoño-Pineda, A., Cano, J. A., & Gómez-Montoya, R. (2022). Rural entrepreneurship: An analysis of current and emerging issues from the sustainable livelihood framework. *Economies*, 10(6), 142.
<https://doi.org/10.3390/economies10060142>
- Walia, C. (2019). A dynamic definition of creativity. *Creativity Research Journal*, 31(3), 237-247.
<https://doi.org/10.1080/10400419.2019.1641787>